

Türk Ve Arap Şiirlerinde Kudüs’e Dâir Ağıt, Umut Ve Direniş¹

*Sema Noyan

Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkiye

e-mail: semanoyan@karabuk.edu.tr

Geliş Tarihi: 2017-07-01 Kabul Tarihi: 2017-12-31

Öz

İslâm’ın ilk kıblesi Mescid-i Aksa ve Peygamber Efendimiz’in Mirac’a çıktığı yer olan Kudüs, Müslümanlar için kutsal yerlerdendir. Ayrıca diğer semavi dinler için de kutsal bir mekân olan Kudüs, 1917’de Osmanlı yönetiminden çıkarak İngilizlerin, 1967’de ise İsrail’in yönetimine girer. Bu tarihlerden sonra paylaşılamayan ve çatışma alanı haline getirilen Filistin, Cahit Zarifoğlu’nun deyişiyle “Her mümin kulun önünde” âdeta birer “sınav kâğıdı”na dönüşür.

Türk ve Arap edebiyatının modern şair ve yazarlarının Kudüs’ün yitirilmesine dâir kaleme aldıkları çeşitli eserler incelendiğinde; Cahit Zarifoğlu, Sezai Karakoç, Nuri Pakdil, Mehmet Akif İnan, Arif Ay gibi Türk şairlerinin ve Nizar Kabbani, Mahmud Derviş ve Adonis gibi Arap şairlerinin şiirlerinde, Kudüs’ün; ağıt, umut ve direniş temalarının merkezine yerleştirildiği görülür. Böylece şiir, şairlerin elinde kitleleri harekete geçirecek büyük bir güce dönüşür. Sezai Karakoç, *Alinyazısı Saati/Kudüs* şiirinde bombaların, uçakların, tankların yer aldığı Kudüs’ün giderek özünü yitirdiğini ve “gökte yapılan” bir şehirden “bir toprak şehri”ne dönüştürüldüğünü acıyla dile getirir. Cahit Zarifoğlu, ? *Soru İşaretlerinden Biri* ve *Daralan Vakitler* adlı şiirlerinde yeniden Kudüs’e sahip olmak adına Müslümanları direnişe davet eder. Zarifoğlu, korku ya da para sevgisine kapılanlara seslenerek onları Filistin ve Kudüs uğrunda şehit olmaya davet eder. Siyasi şiirleriyle tanınan Nizar Kabbani, *Kudüs* adlı şiirinde ağıt ve gizli bir umuda yer verirken *İsrail’in Duvarlarına Gerilla Bildirileri* adlı şiirinde direnişi ve umudu canlandırmaya çalışır.

Kısacası Türk ve Arap şairleri İslâm’dan güç alarak şiir yoluyla Kudüs yolunda tüm Müslümanları direnişe çağırmaktadırlar. O gün geldiğinde ağıtlar geride kalacak, sadece umut ve diriliş var olacaktır.

Anahtar kelimeler: Kudüs, Mescdi-i Aksa, Şiir, Ağıt, Direniş, Umut

¹ Bu makale, 21-23 Mart 2017 tarihinde Amman’da Ürdün Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi tarafından düzenlenen “Modern Dünya Edebiyatında Kudüs” Uluslararası Konferansı (Jerusalem in Modern World Literature International Conference)’nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir. Bildirinin hazırlanmasına imkân sağlayan Karabük Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü birimine teşekkürlerimi sunarım.

* Sorumlu yazar: Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, semanoyan@karabuk.edu.tr.

Mourning, Hope And Resistance Regarding Jerusalem In Turkish And Arabic Poetry

Sema Noyan

Karabük University, Faculty of Literature, Department of Turkish Language and Literature, Turkey

e-mail: semanoyan@karabuk.edu.tr

Arrivaldate: 2017-07-01 Acceptancedate: 2017-12-31

Abstract

Jerusalem, where the first qibla of Islam Al-Aqsa Mosque is located and where Prophet Mohammad's ascension took place, is one of the holy sites for Muslims. Being a holy site also for other Abrahamic religions, Jerusalem's control was taken over from the Ottomans by the English in 1917, and it fell into the hands of Israel in 1967. Palestine, turning into an area of conflict which could not be shared after that date, has become just like an "exam paper in front of all believers" in CahitZarifoglu's words.

When various works written by modern poets and authors of Turkish and Arabic literatures on loss of Jerusalem are considered, it is seen that mourning, hope and resistance are central themes in the works of Turkish poets such as Cahit Zarifoglu, Sezai Karakoç, Nuri Pakdil, Mehmet Akif İnan and Arif Ay, and Arabic poets like Nizar Qabbani, Mahmud Derviş and Adonis. Thus, poetry becomes a big power that would mobilize masses in the hands of poets. In his poem *Alınyazısı Saati/Kudüs* ("the Hour of Fate/Jerusalem"), Sezai Karakoç states with pain that Jerusalem, where there are bombs, planes, tanks are, turned from a city "made in heavens" into "a city of earth." Cahit Zarifoglu, in his poems *?Soru İşaretlerinden Biri* ("? One of Question Marks") and *Daralan Vakitler* ("Times Running Out"), invites Muslims to resist in order to have Jerusalem again. Zarifoglu addresses people who are afraid and have love for money and invites them to become martyrs for the sake of Palestine and Jerusalem. Known for his political poems, Nizar Qabbani, while covering mourning and a secret hope in his poem named *Al-Quds* ("Jerusalem"), tries to revive resistance and hope in his poem named *Guerilla Notices on Israel's Walls*.

In summary, Turkish and Arabic poets, taking their power from Islam, call all Muslims to resistance on the way for Jerusalem via poetry. When that day comes, mourning will be left behind, and only hope and revival will exist.

Keywords: Jerusalem, Al-Aqsa, Poetry, Mourning, Resistance, Hope

1.GİRİŞ

Hız. Âdem'den Hız. Muhammed'e nice büyük peygamberin hatırasına sahip, üç semavî dinin kutsal mekânıolan Kudüs,asırlardır paylaşılamayanbir şehir konumundadır. "Kudüs, Davud Peygamber'in fethettiği, Süleyman Peygamber'in şekillendirdiği Hız. İsa'nın göğe, Hız. Muhammed'in Miraç'a yükseldiği yerdir" (Uğurluel, 2016:12-3). Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinde Kudüs'ün kutsallığından şöyle bahseder: "124 bin peygamberin yuvalarıdır. Tufan'dan önce ve sonra insanoğlunun kiblesi idi. Sonra Hız. Peygamber Mekke'den Medine-i Münevvere'ye Hak emri ile hicretleri 51 yaşında ve 9 aylık iken gerçekleşmiştir. 10 sene Medine-i Münevvere'de sakin olup ikinci senede Cenâb-ı Bârî'den Cibril-i Emin vasıtasıyla Bakara Sûresi'nde "Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir" (Kur'ân, Bakara, 144) âyeti gelip kible Kudüs'ten Mekke'ye çevrildi. Bu sırada oruç da farz oldu. Ama eski kible Kudüs-i şerif idi. Sözüün kısası bütün

milletlerin hasret çektiği bu Kudüs-i şeriftir. Özellikle Hristiyanların Hız. İsa bu Kudüs-i şerifte anadan doğalı bütün savaşları, cenkleri ve çarpışmaları bu Kudüs-i şerif içindir" (Evliya Çelebi, 2011: 491).Kudüs'ün avlusunda bulunan Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Aksa Müslümanlar için büyük öneme sahiptir. Bu mescit, Mekke'deki Kâbe ve Medine'deki Mescid-i Nebevî'den sonra üçüncü kutsal mescittir. İslâm'ın direği olan beş vakit namaz Miraç sırasında farz kılınmıştır. Hız. Peygamber, Miraç'ta bütün peygamberlere namaz kıldırarak kendisinin önceki peygamberlerin kutsal mirasını devraldığını ve kendinden önceki dinlerin tamamlayıcısı olduğunu bir nevi ilân etmiştir (Örenç, 2016: 139).Hadis otoritesi Ebu Zer el-Gıfari'den şöyle rivayet edilmiştir: 'Yeryüzünde inşa edilen ilk mescidin hangi mescit olduğunu Peygambere sordum? Peygamber cevap verdi: Yeryüzünde inşa edilen ilk mescit, Mekke'deki Mescid-i Haramdır. Ondan sonra hangisi inşa edildi diye sordum?Peygamber, Mescid-i Aksa diye cevap verdi. Sonra bu ikisi arasında kaç yıl

vardır diye sordum? Peygamber 40 yıl diye cevap verdi. Hadis otoritesi Ebu ed-Derda'nın Peygamber'den naklettiği bir hadiste ise şöyle rivayet edilmiştir: 'Mekke'deki Mescid-i Haramda kılınan her namaz, başka yerde kılınan yüz bin rekât namaza eşittir. Medine'deki benim mescidimde kılınan her namaz, başka yerde kılınan bin rekât namaza eşittir. Kudüs'teki Mescid-i Aksa'da kılınan her namaz, başka yerde kılınan beş yüz rekât namaza eşittir'(K Hatap, 2004: 114). Hz. Meymune: Ben bir gün Resûlullah'a bize Beyt-i Makdis hakkında fetva ver, dedim. Resûlullah, orası mahşer yeridir. Oraya ulaşım namaz kılınız; çünkü orada kılınan namaz başka yerde kılınan bin namaz gibidir, dedi. Ben, eğer oraya gitmeye güç yetiremezsem ne yapayım, dedim. Sen ona zeytinyağı hediye et ki onunla aydınlatılsın, kim bunu yaparsa oraya gitmiş gibidir, dedi. Müslümanların ilk kiblesi ve en kutsal üç mabedinden biri olan Mescid-i Aksa ve etrafının Allah tarafından kutsal kılındığı İsrâ Sûresi'nde, "Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir" şeklinde belirtilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de, bu şekilde Mescid-i Aksa ve Kudüs ile ilgili birçok ayet bulunmaktadır (Bkz: Kur'an-ı Kerim; Mâide 5-21, Enbiyâ 69-71, A'raf 137, Meryem 11 vs.). (Öztürk, 2017: 40)

Kudüs, binlerce yıllık tarihi boyunca çeşitli milletlerin ve devletlerin hâkimiyeti altında bulunmuş, defalarca yıkım ve işgale maruz kalmış ayrıcalıklı bir şehirdir. Günümüzde devam etmekte olan İsrail-Filistin çatışması, Yahudilerin Filistin'in kendileri için Tanrı'nın vaadi olan kutsal topraklar olduğu iddiasına dayanır. Yahudilik, Tanrı'nın, İbrahim'in oğlu İshak'ın oğlu Yakup'un on iki oğlundan ibaret İsrailoğullarını seçmesi ve onlarla bir ahit yapması inancı üzerine kurulmuştur. Yahudiler, kendilerini Tanrı'nın yarattığı üstün ve seçilmiş kavim olarak görmekte, Kudüs topraklarını Tanah ve Talmud'da yer alan bilgilere dayanarak Hz. İbrahim'e Tanrı'nın vaat ettiği Arz-ı Mevud olarak kabul etmektedirler (Mert, 2017:32). Bu nedenle her sürgün ve soykırım sonrası -özellikle 70 yılındaki sürgünden sonra- Yahudilerin büyük bir kısmı Mesih'in dirilişiyle Kudüs'e döneceklerine inanır. Talmud ve Tanah'ta Kudüs'ün insanın toprağının alındığı ve dirilişin gerçekleşeceği yer olmasından bahsedilir. Ayrıca Kudüs'ün Cennet'le bağlantısı olduğu ve Kudüs'e yerleşenlerin günahlarının bağışlanacağı inancı da yaygındır (Mert, 2017:32). Yahudiler, dirilişin Zeytindağı'nda gerçekleşeceği inancından hareketle bu mevkiden mezar satın almaktadırlar. İbn Abbas, Peygamber Efendimiz'in bir hadisinde; "Cennet'in bir köşesini görmek isteyen Kudüs'ü görsün," dediğini rivayet eder(Kudüs, Tarihi Belge, 1988: 33). Kudüs'te yer alan Süleyman Mabedi ilk dönemlerde ibadetlerin yapıldığı başlıca mekân iken sonraki dönemlerde ibadetlerin yöneldiği mekâna dönüşmüştür. Böylece her Yahudi için Kudüs'te bulunmak ya da kalbinde ve ruhunda Kudüs'ü taşımak âdeta bir îman gibi benimsemiştir (Mert, 2017: 5).

2. KUDÜS'ÜN TARİHİ

Kudüs, "Lut gölünün bulunduğu çukur alanın batısında ve bu alandan fay diklikleriyle ayrılmış olan Yahudiye platosunun dalgalı yüzeyi üzerinde kurulmuştur (Harman, 2002: 323). Milâttan önce XIV. yüzyıla ait TellAmarna mektuplarında şehrin adı "Urusalim", Geç Asur metinlerinde "Urusalimmu" veya "Ursalimmu", İbrânice Masoretik metinde "Yruşlm", bazan da "Yruşlym" biçiminde yazılmakta ve "Yerûşalayim", Eski Ahid'in Ârâmice metinlerinde "Yerûşâlêm" şeklinde telaffuz edilmektedir. Grekçe Hierosolyma adı şehrin kutsallığını (hieros = kutsal) yansıtmaktadır. Latince'ye "Jerusalem" ve "Jerosolyma" olarak geçmiştir. Kudüs şehrinin Batı dillerindeki adı da "Jerusalem"dir (Harman, 2002: 323). Müslümanlar ise "Darü's-Selam" derler. Yani her üç dinde de şehrin adı "Dostluk Şehri" anlamına gelir." (Uğurluel, 2016: 13) Kudüs, İslâmî kaynaklarda "İliyâ" ya da "Beytü'l-Makdis" olarak adlandırılmaktadır. (Öreç, 2016: 135) Kur'an'da geçen "Mescidü'l-Aksa" ise "Beytü'l-Makdis", kutsal olarak adlandırılan çevresi ise Kudüs'tür (Öreç, 2016: 136). Davud Peygamber şehri alacağı sırada Yebus ismi kullanılmaktadır. Ancak Hz. Davud, şehri aldığı anda "Davud Şehri" adını kullanır. Şehrin Yebusi karakteri yanında "Jerusalem" ve "Sion" isimleri de kullanılmaya devam etmiş, "Davud Şehri" ismi yaygınlık kazanmamıştır. Emevîler döneminden itibaren ise "Kudüs" ismi kullanılmıştır (Mert, 2017: 64-5).

Filistin bölgesine ilk yerleşimlerin yaklaşık olarak MÖ 3000'lerde başladığı kabul edilmektedir (Mert, 2017:62). Filistin'in ilk halkının, Arabistan yarımadasından buralara göç eden Sâmi ırkından insanlar olduğuna inanılır. Arap yarımadasındaki iklim değişikliğinden sonra başka yerlere göç faaliyeti başlamış, Filistin'e ise ilk olarak Kenâniler gelmiştir. Bu nedenle İncil'de Filistin'den Kenân diyarı diye bahsedilir (Armaoğlu, 1994: 5-6). Kudüs şehri kuranın Kenanlılar olduğu, Kenanlılar ile Fenikelilerin de aynı ırk olduğu, Suriye ve Filistin bölgesine Akdeniz'den geldikleri de düşünülmektedir (Ay, 1997:12-3). Bazı araştırmacılar ise Filistin'in tarihini M.Ö 20000 ile 50000 dönemlerine kadar indirmektedir (Ay, 1997: 10-11). Ancak ilk medeniyet eserleri, M.Ö 10000-5000 yılları arasında görülmektedir (Armaoğlu, 1994 :5) Yahudilerin iddia ettikleri gibi Filistin doğdukları topraklar olmadığı gibi Kudüs'ün kuruluşunda da etkili olamamışlardır. Kudüs, Hz. İbrahim'den çok önce Kenâniler tarafından kurulmuş bir şehirdir(Ay, 1997: 13-14).Hz. İbrahim'e vaat edilen kutsal topraklar olduğuna inanılan Kudüs'e girene kadar İsrailoğulları, Hz. Yusuf vesilesiyle Mısır'a gelmiş, 400 yıl burada köle durumunda kaldıktan sonra Hz. Musa'nın yardımıyla Mısır'dan kurtarılmışlar, ancak Tanrı ile yaptıkları anlaşmaya uymayarak puta taptıkları için Kudüs'e girmeleri40 yıl ertelenmiştir. Sina Dağı'na geldiklerinde ise Hz. Musa'ya Allah tarafından On Emir nâzil olur. İsrailoğulları, Hz. Musa'nın ölümüyle birlikte yeni bir nesil olarak Kudüs'e girerler. Burada uzun süre Filistinlilerle çatışır. M.Ö 11. yüzyılda Hz. Davud'un

Golyat (Calut)'ı yenerek Kudüs merkezli bir krallık kurması, oğlu Hz. Süleyman'ın bu krallığı devam ettirerek Süleyman Mabedi'ni inşâ ettirmesi Yahudilerin altın çağı olarak kabul edilir. Hz. Musa'nın Allah'la yaptığı anlaşma metnini içeren Ahit Sandığı Süleyman Mabedi'nde saklanır. Ancak bir süre sonra Kudüs'ün işgali sırasında kaybolur. İslâm'a göre Kıyamet alâmetlerinden biri olarak Mehdi zamanında Taberiye Gölü'nde ortaya çıkacaktır. Hristiyanlar ise Ahit Sandığı'nın Göksel Krallık zamanında Hz. İsa ile ortaya çıkacağına inanır. Hz. Davud zamanında İsrailoğullarına Tanrı'ya itaat etmediklerinde yıkımla ve sürgünle karşılaşacakları bildirilir. Hz. Süleyman'dan sonra Krallık, İsrail Krallığı ve Yehuda (Yahova) Krallığı olarak ikiye bölünür. Bu tarihten sonra Jerusalem adını alan şehir, Yahuda Krallığı'nın başkenti olur. İsrail Krallığı Asurlular tarafından M.Ö 8. yüzyılda yıkılır. Asurlular Filistin'i işgal ederek çok sayıda Yahudi'yi sürgüne gönderir. (Kudüs, Tarihi Belge 1988: 21). Babil Kralı Nabukadnezar M.Ö 586'da Yahuda Krallığı'na saldırır, Kudüs'ü ve Süleyman Mabedi'ni yıkar, yöneticileri öldürtür, halkı da Babil'e sürgün ettirir (Mert, 2017: 88-90). Yahudilerin, 70 yıl sürgünde kaldığı ve Tevrat'taki birçok efsaneyi bu zamanda oluşturduğu iddia edilir. Pers İmparatoru Keyhüsrev'in Babil Devleti'ne son vererek Yahudilerin Kudüs'e dönmelerine ve mabedi yeniden inşa etmelerine izin vermesiyle yeniden özgürlüklerine kavuşurlar. Büyük İskender'in M.Ö 332'de Pers hâkimiyetine son vermesiyle Yahudiler Makedon-Yunan hâkimiyeti altına girerler (Armaoğlu, 1994: 9) Kral Herod zamanında Mabet yeniden inşa edilir. Bir süre sonra Yahudiler, Roma idaresi altında yaşamaya başlarlar, M.S 66 yılında Romalı hükümdarlara karşı başlattıkları isyan, M.S 70 yılında Romalı Titus komutasında bastırılır, Kudüs ve Mabet ikinci kez yıkılır, harap edilir. Yahudiler, Roma'nın çeşitli yerlerine sürgüne gönderilir (Mert, 2017: 103). Buna **diaspora** denilir. Roma İmparatoru Hadrian zamanında Kudüs'ün Roma şehrine dönüştürülmesine karşı, Yahudiler M.S. 132'de ayaklanır ve binlerce Yahudi bu çatışmalar sırasında öldürülür. Hadrian, şehri putperest inanca göre yeniden inşa ederek Yahudilerin şehre girmesine izin vermez. Roma İmparatoru Konstantin zamanında da Kudüs, Hristiyanlığın kutsal şehrine dönüştürülür.

Hz. İsa, Herod'un yönetiminin sonlarına doğru dünyaya gelir. Yahudiler arasında din davetini gerçekleştirir, ancak Hz. Musa'nın şeriatına uymayan din adamlarını eleştirmesi ve din sorularına verdiği cevaplar ile onlardan ayrıldığı için Yahudiler tarafından dışlanır. Hz. İsa, mabedin giderek yozlaşmasına ve ticaret merkezi haline getirilmesine karşı çıkar. Hz. İsa Fısıh Bayramı için Kudüs'e geldiğinde Zeytindağı'nda dua ettiği sırada sorgulanmak üzere tutuklanır. Kendisine Mesih olup olmadığı sorulur ve Yahudilerin baskısıyla Yahudi kralı olma iddiasıyla yargılanarak çarmıha gerilir. Hristiyanlığa göre Hz. İsa çarmıhta öldürüldükten üç gün sonra dirilir. Zamanla ruhu ile Tanrı arasında bağ kurulur. Hz. İsa'nın ikinci gelişi ise Kudüs'le bağlantılı gösterilir. İslâm

inancına göre ise Hz. İsa'nın yerine ona çok benzetilen başka birisi çarmıha gerilir. Hz. İsa ise göğe çekilir. Hristiyanlara göre Hz. İsa, Havarilere Kudüs'te kalmalarını emreder. Havariler de Süleyman Mabedi'nde ibadetlerine devam eder. Ancak Yahudilerden gördükleri baskılardan dolayı Kudüs'ten ayrılarak Hz. İsa'nın dinini yayarlar (Mert, 2107: 109). İncillerde sonradan eklenen Kudüs yorumlarına göre insanoğlu Âdem'in günahı sebebiyle yeryüzüne indirilmiş ve Tanrı'dan uzaklaşma yaşanmıştır. Son yargılamadan sonra ise Tanrı ile tekrar buluşulacaktır. Bu buluşma çarmıhın mekânı Kudüs'te gerçekleşecektir. Çünkü Kudüs Tanrı'nın kutsal topraklarıdır, İsa da bu kutsalın ruhudur (Mert, 2107: 112). 313 yılında Hristiyanlık resmi olarak Roma İmparatoru Konstantin tarafından kabul edilir. Böylece Kudüs, Hristiyanlığın merkezi hac mekânı haline gelir. Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği yerde bulunan haçtan sonra buraya dirilişin merkezi anlamında Yeniden Diriliş Kilisesi/Kıyamet (Kıyame/Kamame) Kilisesi inşa edilir (Mert, 2017: 115).

Kudüs 614 yılında Bizans İmparatorluğu'nun elindeyken saldırı ve katliamla karşı karşıya kalır. İslâm'ı yaymak için Peygamber Efendimiz'in çeşitli bölgelere gönderdiği davet mektupları Kudüs'e de ulaşır. Halifeler, Filistin ve Suriye bölgesine düzenlenecek fetih faaliyetlerine büyük önem verirler. Filistin'in birçok bölgesi ve Suriye Ecnadeyn ve Yermuk Savaşları sırasında kazanılır. Kudüs ise 637 yılında cizye ödemek şartıyla ele geçirilir. Şehir sakinleri şehrin bizzat halifeye teslim edileceğini şart koşunca Hz. Ömer, Kudüs'e gelerek şehrin anahtarlarını Psikopos Sofraiysus'un elinden alır ve Hicret'in 15. yılında bildirişiyle İlya şehri sakinlerine canları, malları, kiliseleri, haçları, hastaları, sağlıkları gibi her konuda teminat verir. Kudüs, bundan sonra Arap-İslâm medeniyetinin merkezi haline gelir. Hz. Ömer, çöplüğe çevrilen Muallak Kayası da denilen Sahra Taşı'nı temizleyerek üzerine bir namazgâh yaptırır (Kudüs, Tarihi Belge, 1988: 24). Müslümanlar idareyi ellerine aldıktan sonra üç semavî dinin Kudüs'te özgürce yaşamasına izin verirler. Kudüs, bundan sonra çeşitli İslâm devletleri arasında el değiştirir. Hz. Ali'nin ölümünden sonra Emevî Devleti kurulur. Halifeliğini ilân eden Abdülmelik Bin Mervan, Sahra Taşı'nın üzerine Kubbestü's-Sahra'yı inşa eder. Karşısına ise bugün Mescid-i Aksa zannedilen Kible Mescidi'ni yaptırır. Yahudiler, Hz. İbrahim'in İshak'ı Sahra Taşı üzerinde kurban etmek istediğine; Müslümanlar ise Hz. Muhammed'in Miraç'a yükselişinin Sahra Taşı-Muallak Kaya üzerinden başladığına inandıkları için kayayı kutsallaştırırlar. Emevîler'den sonra Abbasi Devleti Kudüs'e hâkim olur. Tolunoğulları, Fâtımîler ve Selçuklular'ın hâkimiyetlerinden sonra 1095 yılında Papa Urbain II'nin çağrısı üzerine Haçlı Seferleri adı verilen saldırılar sonucu, Haçlılar 1099 yılında Kudüs'ü ele geçirirler. Kudüs, 1187'de Hittin Savaşı'yla Selâhaddin Eyyübî tarafından Haçlı egemenliğinden kurtarılır. Böylece Kudüs yeniden Müslümanların hâkimiyeti altına girer. Eyyübîler'in yıkılışından sonra 1260'da Kudüs, Memlûkler'in eline geçer. Ancak İran ile işbirliği yapan

Memlûkler üzerine Yavuz Sultan Selim'in düzenlediği sefer sonucu, 1516 Mercidabık Savaşı'yla Osmanlı Devleti Kudüs'ü kazanır. Mısır seferi ile Mekke, Medine ve Kutsal Emanetlerle birlikte halifelik de Osmanlı Devleti'ne geçer. Kanuni Sultan Süleyman, Kudüs'ün şehirleşmesine hizmet eder. Şehrin duvarlarını yeniden yaptırır, kaleyi restore ettirir, Kubbestü's-Sahra'yı elden geçirir. Hz. Dâvud türbesini yaptırır. Kendisinden sonra gelen Sultanlar da Kudüs'e birçok anıt yaptırır (Kudüs, Tarihi Belge, 1988: 25)

19. Yüzyılın ortalarından itibaren Kudüs, yeniden Yahudilerin gündemine gelir. Avrupa'da Hz. İsa'yı öldüren bir kavim olarak kabul edilen Yahudiler "antisemitizm (Yahudi düşmanlığı)" düşüncesi ile ötekileştirilmiş, ghetto'larda² yaşamaya zorlanmış, yıllarca devam eden sürgün ve soykırımla karşılaşmışlardır. Yahudiler, sürgün olarak gittikleri ülkelerde kısa sürede ticaret hayatına hâkim oldukları için tehlikeli ve düşman bir kavim kabul edilmiş, Avrupa milletlerini kendilerine karşı çeşitli önlemler almaya sevk etmişlerdir. Soykırım ve sürgün bu çözümlerden başlıcalarıdır. 1881'de Rus Çarına düzenlenen suikaste bir Musevi'nin de rol aldığı bilgisi bahane edilerek Bolşevik Rusya'da milyonlarca Yahudi'ye pogrom (soykırım) uygulanır (Öke, 2002: 18-22). 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'da başlayan milliyetçilik akımları ile hiçbir yerde barınamayan Yahudiler, yurt olarak benimsedikleri vaat edilen topraklara (Kudüs ve Filistin bölgesine) göçe mecbur kalırlar. Böylece Siyonizm düşüncesi yeniden gündeme gelir. Siyonizm teriminin kökü Sion, Hz. Davud zamanında Kudüs'e hâkim bir tepeye/kaleye verilen addır, aynı zamanda Yahudiliğin ilk zamanlarında Kudüs'ün bir adı olarak da kullanılmıştır (Öke, 2002: 22) Siyonizm ise yeni bir kavram olarak Yahudiler'in yeni bir yurt edinme amaçlarını ifade eder. İlk olarak bir Rus Yahudisi tarafından siyasî literatüre sokulmuştur. Siyonizm'in yani Yahudilerin Filistin'e yerleştirilmesi için Yahudi üyelerden oluşan bir siyasi parti örgütünün kurulması gerekliliği bu dönemde ortaya çıkar. Kısa süre içinde bu terim Yahudileri Filistin'de yerleştirme girişimlerinin bir karşılığına dönüşür (Öke, 2002: 23).

Siyonizm'in kurucularından kabul edilen Theodor Herzl, Viyana'da yaşayan, asimile olmuş, hukuk eğitimi almış seküler bir edebiyat eleştirmenidir. Antisemitizmin giderek yaygınlaştığını gözlemleyen Herzl, Yahudilerin kendi vatanları olmadan asla güvende olamayacaklarına kanaat getirir ve modern, seküler, aristokratik bir cumhuriyet hayal eder. *Yahudi Devleti* (1896) adıyla bir kitap yayınlır ve "Filistin bizim asla unutmadığımız tarihi yuvamızdır," diye ilân eder. "Makkabiler yeniden doğacak. Kendi toprağımızda özgür insanlar olarak yaşayacak ve kendi

² Yahudileri şehir halkından ayrı bir toplum olarak yaşamaya mecbur tutma. Etrafı duvarlarla çevrili Yahudilere bir nevi özerk bir hayat sunan, dışlayıcı bir yaşam alanı. İlk olarak 14. Yüzyılın sonlarında İspanya ve Portekiz'de kurulur. Avrupa'nın en meşhur ghetto'ları 1460'da kurulan ve küçük bir alana Yahudilerin sıkıştırıldığı Frankfurt ghetto'su ile 1516'da kurulan Venedik ghetto'su idi (Bkz.Armaoğlu, 1994: 13).

evlerimizde huzur içinde yaşayacak ve kendi evlerimizde huzur içinde öleceğiz."Herzl uzun zamandır kullanılan Siyonizm'e siyasi bir bakış ve teşkilat anlamı kazandırır. Yahudiler, Kral Davud'dan, özellikle Babil sürgününden beri varlıklarını Kudüs'le ilişkilendirmişler ve ibadetlerini Kudüs'e doğru gerçekleştirmişlerdir. Her "Hamursuz günü"nde³ birbirlerine "Seneye Kudüs'te" diyerek temennide bulunur, Kudüs'e Hacca gider ve Tapınak Duvarları civarında ibadet ederler (Montefiore, 2016: 377-8).Herzl, Kudüs'e yeniden yerleşme konusundaki düşüncelerini paylaşmak ve destek aramak için Basel'de 1897'de ilk Siyon kongresini toplar. Bu toplantı ile birlikte Dünya Siyonist Teşkilatı kurulur. Olumlu sonuçlanan kongrenin sonrasında günlüğüne şöyle yazar: "Bu benim devletim. Basle'de bir Yahudi Devleti kurdum. Bunu bugün yüksek sesle söylersem herkes bana güler. Ama belki beş ve kesinlikle elli yıl içinde herkes bunun doğru olduğunu görecektir. Herzl, bu konuda Avrupalılardan destek bulmanın zorunlu olduğunu bildiği için bir siyasetçi gibi krallar, bakanlar ve basın baronlarıyla görüşür (Montefiore, 2016: 379). Bu süreçte Yahudilere Filistin'den toprak satın almaları telkin edilir. Herzl, Filistin'den kendilerine toprak verilmesi için II. Abdülhamid'le görüşür. Ancak II. Abdülhamid, Arapların Filistin topraklarının Yahudilere satılmasını yasaklar. II. Meşrutiyet'ten sonra İttihat ve Terakki üyeleri "Hasta adam" olarak nitelenen Osmanlı Devleti'nin yeni bir savaşa hazırlanması ve kayıplarını geri alması için paraya ihtiyacı olduğunu düşünerek Osmanlı uyruğuna geçmek kaydıyla Müslüman-Yahudi İttifakını destekleyeceklerini bildirirler. Beklentileri olan maddî yardımla Osmanlı Devleti'ni ihya edebileceklerini düşünürler. Bu sırada İngiltere, Osmanlıların Araplarla Siyonistleri yakınlaştırma çabalarının Almanlar tarafından idare edilen Siyonistler aracılığıyla Osmanlı'nın Almanya'nın sömürgesi haline gelebileceği tehlikesini sezer ve kendi sömürgeleri için tehlikeli olan bu sonucu imkânsız hale getirmek için Arap-Siyonist yakınlaşmasının İngiliz çıkarları lehinde olması için çabalar. Araplar ise Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'nin zayıflamasından güç alarak bağımsızlıkları için İngiltere ve Fransa'dan yardım isterler. İngiltere, Siyonist liderlerle görüşerek Osmanlı'nın dağılmasından sonra Filistin üzerinde söz sahibi olabileceklerini telkin eder (Öke, 2002: 154-166)

Filistin, İngiltere'nin sömürgesi olan Hindistan'a ulaşan kara ve deniz yollarının güvenliği için tampon bölge niteliğindedir (Öke, 2002: 225) Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin sömürgeleri ile bağlantısını kesmek amacıyla Osmanlı Devleti tarafından Suriye-Filistin cephesi açılır. Ancak Mekke Şerifi Hüseyin'in Osmanlı Devleti'ne karşı bir Arap isyanı başlatmak ve Arap birliğinin başına halife olarak geçmek konusunda İngilizlerle iş birliği yapması

³Pesah, Fısıh veya Hamursuz Bayramı, bir Yahudi bayramı ve festivalidir. Mısır'da kölelikten kurtarılan İsrailoğullarının göç hikayesini anlatır. Pesah, Yahudi takvimindeki Nisan ayının 15. günü başlar, bu tarih Kuzey Yarım Küre'de bahara denk gelir ve bayram 7 veya 8 gün kutlanır. Bkz.https://tr.wikipedia.org/wiki/Hamursuz_Bayramı

sonucu Kudüs, İngilizlerin eline geçer. Şerif Hüseyin, Arabistanlı Lawrence tarafından, “Bir ölçüde kendini beğenmiş, açgözlü ve aptal. Bir devleti yönetmeye layık değil ama şu noktada İngiliz çıkarları için gerekli bir adam,” olarak tarif edilmiştir. Şerif Hüseyin, Arabistan, Suriye, Filistin ve Irak’ı kapsayan bir Haşimi krallığı kurmak gibi imkânsız bir talebini gerçekleştirme umudu üzerine İngilizlerle anlaşır. İngilizler bu talebe muğlak bir cevapla karşılık verir. Ancak Şerif Hüseyin İngilizlerin beklediği gibi isyanda başarılı olamaz. (Montefiore, 2016: 405-409). Bu başarısız girişimde Osmanlı Devleti’nin cihat ilânının etkisi vardır. İngiltere, Arapların genelde Türk yanlısı olduğunu anlar (Öke, 2002: 238) Araplara krallık verilmesini destekleyen Lawrence, Şerif Hüseyin’in oğlu Faysal’a bağımsız bir krallık için danışmanlık yapar (Montefiore, 2016: 405-409).

Başta Rusya doğumlu Yahudi bilim adamı Dr. Chaim Weizmann olmak üzere Siyonistlerin İngilizlerle görüşmeleri sonucu 1200 küsur yıldır Arap çoğunluğun yaşadığı toprak parçası, İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour tarafından 1917’de ilân edilen Balfour Deklerasyonu ile çoğunluğu Doğu Avrupa’da yaşayan Yahudilere millî yurt olarak vaat edilir. Bu hamlesiyle İngiltere, Rusya ve Amerika’da yaşayan Yahudilerin desteğini alabilmeyi, bu ülkelerde etkili bir propaganda faaliyetleri yürütebilmeyi ve başka ülkelerin kendilerine karşı Yahudileri kullanabilme ihtimalini ortadan kaldırmayı planlamaktadır. Amerika, Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Siyonizme kendi çıkarlarını destekleyebileceği yönünde olumlu yaklaşmayı politika olarak benimser. Balfour, İngiltere’nin ve kendisinin Siyonizm’i benimsediğini ilân eder. İngiliz kabinesinde Siyonizm’in Yahudi düşmanlığına yol açacağı ya da Filistin topraklarındaki halkın geleceği konusundaki belirsizlikler nedeniyle bu düşünceye karşı çıkanlar olsa da Yahudilerin Araplardan daha fazla İngiliz çıkarlarına hizmet edeceği düşüncesinin benimsendiği açıktır. Araplar, Balfour Deklerasyonu ile İngiltere’nin Araplara ihanet ettiğini, çünkü Filistin’i hem Araplara hem de Siyonistlere vereceklerini vaat ettiklerini iddia ederler. İngilizler ise iki tarafa dâiyice düşünmeden, savaş ortamının olağanüstü şartlarında vaatlerde buldukları için Deklerasyon’da muğlak ve çelişkili ifadelerle yer vermişler, uzun süre bu sorunun çözümünün gecikmesine sebep olmuşlardır (Montefiore, 2016: 415-7). Doğu Avrupalı Yahudilerin yaşadığı sıkıntılı hayat, aralarındaki Siyonistlerin baskısı, İngiltere’yi sözünü tutmaya ve Filistin’de bir Yahudi millî yurdu kurmaya mecbur eder; Şerif Hüseyin’in oğlu Faysal, Suriye Krallığı’nın lideri olmak şartıyla Filistin’e 4.5 milyon Yahudi’nin Arap köylülerini rahatsız etmeden yerleşebileceğini kabul eder (Montefiore, 2016: 427); buna karşılık Filistin’in yerleşik Arap halkı kendi yurdunun bir Yahudi devletine dönüştürülmesine karşı çıkar ve elinden geldiğince direnir. Osmanlı askerleri ise Filistin’de savaşıma devam etmektedir. Eylül 1918’de İngiliz General Allenby’nin taarruzu ile Osmanlılar yenilir. Kısa sürede Ortadoğu, İngiltere ve Fransa arasında paylaşılır. Suriye Fransızların,

Kudüs ise İngilizlerin hâkimiyeti altına girer. 8 Mart 1920’de Faysal, Lübnan ve Filistin dâhil olmak üzere Suriye Kralı ilân edilince Araplar Siyonizm’e direnmeye karar verirler. İlk olarak Nebi Musa Bayramında Araplar ayaklanır. Fransızlar Suriye’yi istedikleri için Kral Faysal’ı sınır dışı etmeyi başarırlar. Filistin, İngiliz manda yönetimi altına girer (Montefiore, 2016: 428-433). Ürdün, Şerif Hüseyin’in oğlu Abdullah’a verilir. Faysal ise Irak’ı yönetmek durumunda kalır (23 Ağustos 1922). Araplar ile Yahudiler arasında Ağlama Duvarı ile ilgili bir çatışma yaşanır. Buna “Burak İsyanı” da denir. 1921’de İngiltere, Şerif Hüseyin’e Hicaz hâkimiyetini teklif eder. Şerif Hüseyin’den ümidini kesen İngiltere onu Arabistan hâkimi olmak isteyen Suudlar karşısında yalnız bırakır. Hüseyin, krallığı oğlu Ali’ye devreder (8 Ocak 1926). İngiltere ve Suudlar, 20 Mayıs 1927’de Cidde antlaşması Arabistan’ın bağımsızlığını kabul ederler (Öke, 2002: 339-340) İngiltere, Filistin’de Yüksek Komiser olarak Siyonist Yahudi Herbert Samuel’i görevlendirir. 30 Haziran 1920’de Samuel Kudüs’te görevine başlar. İlk işi Yahudi göçü ile ilgili hazırladığı planı İngiltere Sömürgeler Bakanlığı’na sunmaktır. Belge, 1 Temmuz 1922’de Churchill Beyaz Kitabı olarak kabul edilir. Böylece Milletler Cemiyeti tarafından İngiltere’nin Filistin üzerindeki manda yönetimi ve Balfour Bildirisi 29 Eylül 1922’de onaylanır. Araplar ise Filistin’e Yahudi Devleti kurulmasını istemedikleri için Beyaz Kitap’ı reddederler (Öke, 2002: 341).

Yahudiler, kısa sürede Filistin topraklarını Yahudilerin yerleşimine açmak ve İsrail Devleti’ni kurmak için işgalve güç kullanımı yöntemlerini benimserler. Güç kullanımı diplomatik alanda, devlet kuruluşuna imkân sağlayacak aktörlerin ikna edilmesi veya bu yönde zorlanması süreçlerini kapsarken, Filistin topraklarında ise yerel halka karşı şiddet araçlarının kullanılması şeklinde ortaya çıkmıştır (Balpınar, 2011: 4). Böylece iki taraf da uzun yıllar devam edecek bir çatışma ortamı içine dahil olur. Yahudiler devlet kuruluşu öncesindeki Filistin topraklarında tutunabilmek için kendi görüşlerine karşı olanları düşman olarak değerlendirip vahşi eylem ve saldırılarda bulunmaktan çekinmezler. İngilizler Yahudilerin isteklerini gerçekleştirmede yetersiz kalınca Yahudiler kendilerini savunmak için 1920’de Haganah adlı silahlı, Siyonist milislerden oluşan bir birlik kurarak Araplara terör saldırıları düzenlerler. Öte yandan da 1930’larda Filistin’e Yahudi göçü artar. 1936’da başlayan Arap isyanı ile Filistin müftüsü Balfour Deklerasyonu’nun iptal edilmesini, Filistin’e bağımsızlık verilmesini ve Yahudilerin Filistin’den gönderilmesini istediklerini duyurur. İngiltere’nin iki devletli çözüm teklifini Araplar reddederler. İsyân giderek şiddetlenir ve Filistin müftüsünün yönlendirmesiyle Araplar arasında bir iç savaş meydana gelir. Yahudilerin kurduğu Irgun-Millî Askerî Teşkilat sayısını artırır ve Arap saldırılarına misillemelerde bulunur. İngilizlerin yardımıyla Arap isyanı çok ağır bir şekilde bastırılır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında İngilizler, Filistin’in tepkisini azaltmak için Yahudi göçünü sınırlamayı kabul edince Yahudiler, bu kez

İngilizlere saldırmaya başlarlar (Montefiore, 2016: 449-454).

14 Şubat 1947'de İngiltere Filistin'den çekilmeyi kabul ederek kararı BM'ne bırakır. 1947'de 2. Dünya Savaşı sonrası diğer ülkelere gönderilen sürgün Yahudilerin Filistin'e dönmesi için izin çıkar. Ancak silahlı Yahudi grupları ile Filistinli Müslümanlar arasındaki çatışmalardan dolayı Birleşmiş Milletler devreye girer ve 29 Kasım 1947'de aldığı bir kararla Filistin topraklarını ikiye bölerek nüfusun üçte biri oranında Yahudileri bu topraklara yerleştirmeye karar verir. Binlerce Filistinli evinden toprağından sürülür. Direnenler ise hayatını kaybeder. 14 Mayıs 1948'de Tel Aviv'de toplanan Yahudi Milli Konseyi İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilân eder. (Uğurluel, 2016:135) Ancak Arap birliği bu kararı kabul etmez ve Yahudileri tasfiye etmek için İsrail'i işgal eder. 1949 yılında İsrail, beş Arap ülkesiyle ateşkes imzalar. İsrail, batıyı ve Scopus Dağı'nın bir bölümünü alırken Abdullah, Eski Şehir, Doğu Kudüs ve Batı Şeria'yı alır. Yahudilerin Ağlama Duvarı'nı, Zeytindağı'ndaki mezarlığı ve Kidron Vadisi'ndeki türbeleri ziyaret etmesine izin verilir, ancak buna riayet edilmez (Montefiore, 2016: 481). Filistinliler 1964'te Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nü kurarlar. (Kudüs, Tarihi Belge, 1988: 44-5) 5-10 Haziran 1967 tarihleri arasında süren 6 gün savaşlarıyla Doğu Kudüs ve Mescid-i Aksa, Ürdün'ün elinden çıkıp İsrail'in yönetimine geçer. Kral Hüseyin ileride 5-10 Haziran'ın "hayatının en kötü günleri" olduğunu itiraf eder. Topraklarının yarısını ve Kudüs'ü kaybetti. Kudüs için hep yas tuttu: "Kudüs'ün benim sağlığında kaybedilmesini bir türlü hazmedemedim" (Cleveland, 2016: 498)

Yahudilerin katliam amaçlı gerilla saldırıları ve yayılmacı uygulamalarına maruz kalan Filistinliler, sürekli göçe zorlanmaları ve cemiyet yapılarının bozulmasına rağmen direnişten vazgeçmezler. Kimliklerini korumayı, İsrail'in güçlü silahlarına rağmen ellerindeki taşlarla direnmeyi asla bırakmazlar. Filistin Ulusal Konseyi 15 Kasım 1988'de, bağımsız bir Filistin Devleti ilân eder. Böylece, FKÖ, İsrail'in varlığını kabul etmiş ve iki devletli çözümü benimsemiştir. Ancak İsrail, Arafat'la görüşmeyi kabul etmez. FKÖ, BM Genel Kurulu'nda 104 ülkenin tanınması ve 150 ülkenin desteğiyle, İsrail ile görüşme yapabilir bir konuma yükseltilir ve 15 Aralık 1988'den itibaren de FKÖ yerine Filistin adı kabul edilir (Balpınar, 2011: 83). 1993'te FKÖ ile İsrail arasında imzalanan Oslo Anlaşması'na rağmen, İsrail, yerleşim bölgelerini arttırmaya ve Filistin halkını ötekileştirmeye devam eder. Filistin, hiçbir zaman, Yahudi göçünü kabul etmediği ve Kutsal mekanları İsrail'e vermek istemediği için aralarındaki çatışma günümüzde hâlen çözülememiş bir mesele olarak devam etmektedir.

3. MODERN TÜRK VE ARAP ŞİİRİNDE KUDÜS

Edebiyatın en eski ve en sevilen türü olan şiir, biçim ve muhteva unsurlarından oluşur. Şiir öncelikle biçim olarak diğer türlerden ayrılır. Şiire özgül olan şekil özellikleri içinde yer alan âhenk unsurları; vezin, kafiye, ses uyumları

ve dil, başlangıçtan itibaren sanatın temel unsurları olarak titizlikle işlenmiştir. Kimi şairler, toplumun sesi olarak kabul ettikleri şiirde biçimsel ve sanatsal özellikleri ikinci sıraya koyarak muhtevaya ağırlık vermişlerdir. Kimi şairler ise saf şiir denilen biçim ve dil özelliklerinin mükemmeliyete ulaşması için emek harcamışlardır. Modern dönemlerde insana ve hayata dâir her şeyin şiirin konusu olarak ele alındığını görmek mümkün, buna ek olarak birçok dönemde şiirin toplumun sesi olduğu, bir davanın en etkili ifade şekli olarak benimsendiği de bilinmektedir. Kimi şairler, ideolojilerini, devrin toplumsal meselelerini, önemli olaylarını şiirlerinde dile getirmeyi sanatlarının bir parçası olarak görmüşlerdir. 19. yüzyılın son çeyreğinde şekillenen modern Türk şiiri, 20. yüzyıldan itibaren hem toplumla iç içe olmayı hem de sanat ve estetik kuralları konusunda duyarlı olmayı başarabilmiştir. Nitekim Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Cahit Zarifoğlu, İsmet Özel gibi nice büyük şair, sosyal ve güncel meseleleri şiirlerinde sanatsal bir üslupla ele almışlar, özellikle İslâm dünyasının meselelerini bir dava olarak dile getirmeyi tercih etmişlerdir. Arap şairler de zaman zaman kalemlerini toplum meselelerini, büyük mücadeleleri duyurmak için kullanmaktan geri durmamışlardır. Örneğin Filistinli şair Mahmud Derviş, ülkesinin uğradığı işgali en etkili olarak şiirle anlatabileceğine ve ülkesinde bu yolla devrim gerçekleştirebileceğine inanır (Akşit, 2016:16)

Makalede Modern Türk Edebiyatının büyük şairlerinden *Sezai Karakoç(1933-), Nuri Pakdil(1934-), Cahit Zarifoğlu(1940-1987), Mehmet Akif İnan(1940-2000), Arif Ay(1953-)*, Modern Arap şairlerinden *Nizar Kabbani(1923-1988) ve Adonis(1930-) ve Mahmud Derviş(1941-2008)*'in Filistin ve Kudüs merkezli şiirleri esas alınmıştır. Söz konusu şairler, Ortadoğu, Filistin, Kudüs, Mescid-i Aksa merkezli şiirlerinde Filistin'in işgalinden, Kudüs'ün İsraililerin yönetimine girmesinden duydukları üzüntüyü dile getirirler. Ancak Müslümanlar, tüm ümitlerini yitirmiş değillerdir, dünya milletlerinin gözü önünde gerçekleşen bu büyük haksızlığa hep birlikte güçlenerek karşı koyacaklarına dâir inançlarını korumaktadırlar.

Makalede ele alınan şiirlerde Kudüs, öncelikle büyük bir *hüzün* kaynağı olarak dile getirilir. Çünkü uzun bir geçmişe sahip olan ve Hz. İbrahim'den Peygamber Efendimize kadar çok sayıda peygamberin izlerini barındıran, dört yüz yıl Osmanlı Devleti hâkimiyetinde kalan Kudüs, özellikle 1. Dünya Savaşı yıllarında Türklerin yabancılaştığı bir coğrafyaya dönüşür. Falih Rıfkı Atay(1894-1971), İttihat ve Terakki üyesi Cemal Paşa'nın yaveri olarak 1. Dünya Savaşı yıllarında Kudüs-Zeytindağı'nda görev yapar. Görevi boyunca edindiği izlenimlerini *Zeytindağı* (1932) adlı eserinde dile getirir. Kudüs'ün 1917'de İngilizlerin eline geçmesine şahit olan yazar, Kudüs'ün diğer ülkeler gibi elimizden çıkışıyla perişan olacağımızı acıyla itiraf eder. Ortadoğu'da görevleri sona eren Falih Rıfkı Atay ile birlikte Türk askerleri Anadolu'ya dönmek zorunda kalırlar, ancak "Kudüs'süz, Şam'sız, Lübnan'sız, Beyrut'suz ve

Haleb'siz, öz can ve öz ocaklarını yitirmiş", perişan bir halde kalacaklarını hepsi sezmektedirler"(Atay, ty.:125).Atay,Kudüs'ün uzun zaman önce Türk hâkimiyetinden ve kültüründen uzaklaştığını fark eder. Ne yazık ki, din kardeşliğini unutan ya da para ve güç hırsının kurbanı olan Müslüman yöneticiler, bu yabancılışmada büyük rol oynarlar. 1. Dünya Savaşı yıllarında Müslümanlar arasında artan kopukluklar, güvensizlikler İslâm memleketlerinin de sonunu hazırlamıştır.

Atay'ın *Zeytindağı*'nda Sâmiîmi olarak ifade ettiği üzüntünün temel nedeni Ortadoğu'da başlayan çözülmenin uzun yıllar kan ve gözyaşı getireceğine dâir sezgidir. Atay'ın hüznünü ve ızdırabını paylaşan modern şairler de şiirlerinde İslâm'ın en önemli merkezlerini barındıran Ortadoğu'nun parçalanmasının, çatışma alanına dönmesinin sancısını ve acısını dile getirirler.

1.Dünya Savaşı sırasında Kudüs'le beraber, Şam, Halep, Beyrut da Osmanlı'nın hâkimiyetinden çıkar, böylece Ortadoğu'daki Osmanlı Devleti varlığı tamamen ortadan kalkar. Osmanlı padişahlarının çeşitli dönemlerde menfaat kaygısı gütmeksizin îmar ve restore ettikleri Mescid-i Aksa, artık sahihsiz kalmıştır. 1967'de Kudüs'ün tamamen İsrail'in eline geçmesiyle Araplar, krallık vaadiyle kaybettikleri Filistin'de Müslümanların uğradıkları zulme şahit olurlar. Geç de olsa yanlış ve bencilce seçimlerinden dolayı pişman olan Araplar, Kudüs'ün gerçek dostlarının, Osmanlı yöneticileri olduğunu acıyla kavrarlar. Tarih boyunca Osmanlı Devleti, Kudüs'e, Suriye'ye büyük hizmetlerde bulunmuş, ümmetin huzuru ve iyiliği için bütün imkânlarını seferber etmiştir. Ne yazık ki 1947'den sonra Filistin ve İsrail arasında başlayan büyük çatışma günümüze kadar şiddetle devam eder. Filistin, bu süreçte Avrupa devletlerinden bir yardım göremediği gibi zulüm karşısında yalnızlığa ve çaresizliğe terk edilir. Batılı ülkelerin de desteği ile BM, büyük bir haksızlığı görmezden gelerek Filistin topraklarında İsrail devleti kurulmasını destekler. Türkiye bu süreçte Filistin ve Kudüs'ün acısını derinden hisseder, Filistinlilerin direnişine inanır. 20. yüzyılda Kudüs yeniden acı, kan, ölüm, sürgün ve işgallerle anılmaya başlanır.

Kudüs'ü konu alan şiirlerde Filistin'in işgali acı ve kan dolu sahnelerle anlatılır. Büyük bir insanlık suçunun işlendiği Filistin'de bombalar, güller, tanklar, hayatı yaşanmaz hale getirir. Var olmaya çalışan Müslümanlar yaşam hakları için direnirler. Filistin'i Müslümanların elinden tamamen almak isteyenlere, Kudüs'ü istilâ edenlere karşı *direnış* sergileyen Müslümanlar, bir gün İsrail halkını kendi topraklarından kovacaklarına dâir büyük bir *umut* beslemeye devam ederler.

Bu kısa bilgiden yola çıkarak Kudüs konulu şiirleri tematik olarak üç başlık altında incelemek mümkündür: Öncelikle Kudüs'ün tarihi, işgal süreci hakkında bilgi veren şairler, İsrail'in eline geçen Kudüs ve bombalar altında kalan Filistin için duydukları büyük üzüntüyü ve ağıtı dile getirirler, ikinci olarak direniş duyulan inancı ele alırlar,

üçüncü olarak da kurtuluşa dâir besledikleri umuda yer verirler.

3.1. Kudüs'ün Tarihi, İşgal süreci ve Kaybedilene Yakılân Ağıt

Kudüs'ün uzun süre Müslümanların varlığından uzak kalması tüm dünya Müslümanları için büyük bir üzüntü ve ağıt kaynağı sayılmaktadır. Çünkü Kudüs, İslâm dininin Mekke ve Medine'den sonra üçüncü büyük ve kutsal şehirlerden biri olarak İslâm'ı temsil etmektedir. Kur'an'da kutsal arazi olarak söz edilen Mescid-i Aksa, Mekke'deki Kâbe ve Medine'deki Mescid-i Nebevi'den sonra İslâm'da en kutsal üçüncü mescittir. Bu yüzden, İmadüddin el-İsfahani, Mescid-i Aksa'yı anlatırken şöyle der: "Bu mescit, İslâm'da ilk kible, yeryüzünde inşa edilen ikinci ibadethane ve İslâm'da en kutsal üçüncü Harem yeridir". İkincisi; Kudüs, Kur'an'ın da ifade ettiği gibi, Hz. Muhammed'in Mekke'den Kudüs'e geceleyin yaptığı mucizevi yolculuğa (İsra) tanıklık etmiş ve İslâm kaynaklarına göre, Hz. Peygamber, Kudüs'ten göklere çıkmıştır (Miraç). Üçüncüsü, İslâm dünyasında günde beş defa eda edilen namaz, Hz. peygamber ile Musa arasındaki bir konuşmadan sonra, Mi'raç esnasında farz kılınmıştır. Bu nedenle, namazın emredilmesi bu gece yolculuğu sırasında vuku bulmuştur. (el-Khatip, 2004:111)

Yukarıda belirtilen dinî sebepler, özellikle Müslümanlara dine sahip çıkma noktasında sorumluluk yüklemektedir. Bu nedenle Kudüs konulu şiirlerde Müslümanların yaşadığı uzun süreli tutsaklığa karşı ağıt söz konusudur. Arap şair Nizar Kabbani *Gazaba Uğramış Şiirler ve Diğerleri* kitabında yer alan *Kudüs* adlı şiirinde direniş kaybeden Kudüs için ağıt yakmaktadır:

Ağladım tükendi gözyaşım ağladım
Ağladım mumlar bitti ağladım namaz kıldım(s.109)

Kur'an'da cennet ve cehennemden kapılardan bahsedilmektedir. Bu kapılardan birinin Kudüs'te yer aldığına dâir anlatılar vardır. Kudüs'ün faziletlerinden bahseden bir eserde yer alan rivayete göre Beytül Mukaddes'te göklerin devamlı açık olan bir kapısı vardır. Bu kapıdan her gece yetmiş bin melek ziyarete gelip, burada namaz kılanlar için dua ederler. (Mert, 2017: 48):

.....
Ey Kudüs ey peygamberler kokusu
Ey yerin göklere en yakın avlusu
.....
Ey Peygamber'in geçtiği gölgeli ova
Hüzünlü gözlerinle ey kentlerin incisi(s.109)

1969'da Mescid-i Aksa'nın Siyonistler tarafından yakılması üzerine, o yıl birinci sayısını çıkardığı *Diriliş Dergisi*'nde *Ey Yahudi* isimli bir şiir yayınlamaya bu duruma tepkisini ortaya koyan Sezai Karakoç, bu olay vesilesiyle Kudüs'ü Modern Türk edebiyatına taşıyan ilk isim olarak literatüre geçer. Karakoç, tepki dolu bu şiirinde

Yahudilerin asırlardır insanlığın ruhunu yaktığını, tıpkı bunun gibi Mescid-i Aksa'yıda yaktığını; ancak o yaktığı şeyin aslında Mescid-i Aksa'nın ruhunun taş, toprak ve ağaç biçimindeki işaretleri olabileceğini haykırır:

Nihayet Mescid-i Aksa'yı da yakıntın
ey Yahudi! ...
Asırlardır insanlığın ruhunu yaktığın gibi
ey Yahudi! ...
Aya çıkarak göğe çıktığını sandın
ey Yahudi! ...
Göğe çıktığına inanır inanmaz
Büyük Peygamberin göğe çıktığı yeri yakıntın
ey Yahudi! ...
Mescid-i Aksa'yı yakıntın
ey Yahudi! ...
Daha doğrusu yaktığını sandın
ey Yahudi! ...
Senin yaktığın gökteki Mescid-i Aksa'nın ancak gölgesidir
ey Yahudi! ...
Senin yaktığın Mescid-i Aksa'nın ruhu değil
Taş, toprak ve ağaçtan işaretidir
ey Yahudi! ...
(Karakoç, 1969a: 49)(Öztürk, 2017: 50)

Çok fazla şiir kaleme almamasına rağmen, *Mescid-i Aksa* şiiri sebebiyle "Kudüs Şairi" olarak nitelendirilen Mehmet Akif İnan, sadece bu şiiriyle bile Karakoç'un uyandırdığı duyarlığın ilk takipçileri arasında sayılmıştır. *Mescid-i Aksa* şiiri ilk olarak 4 Ekim 1979 tarihinde çıkan ve "İslâmcı" bir gençlik dergisi olarak kabul edilen *Akıncılar* dergisinin beşinci sayısında yayımlanmıştır. (Öztürk, 2017: 51) M. Akif İnan, *Mescid-i Aksa* adlı şiirinde Kudüs'e olan özlemini ve ondan ayrı olmaktan duyduğu üzüntüyü anlatır. Peygamberimizin Kâbe'den önceki ilk kiblesi olan Mescid-i Aksa, kişileştirilme yoluyla Müslümanların yolunu gözleyen bir insana benzetilir. Kudüs, uzun yıllar Türklere de unutturulmaya çalışılmış, Müslüman Filistin halkına engellenmeye çalışılmıştır.

Gözlerim yollarda bekler dururum
Nerde kardeşlerim diyordu bir ses
İlk Kiblesi benim ulu Nebi'nin
Unuttu mu bunu acaba herkes

Mescid-i Aksa'nın İslâm için en büyük anlamı Miraç mucizesidir. *Mescid-i Aksa* şiirinde kişileştirilen Mescid-i Aksa, Peygamberimizin ve onu Kudüs'e getiren Burak'ın etrafında dolaştığı günleri özlemlerle anar. Bu olaydan sonra Miraç ile özdeşleşen Kudüs, Müslümanların en önemli şehirlerinden biri haline gelir. Hz. Peygamber, amcası Ebu Talib'in kızı Ümmühani'nin evinden Miraç yolculuğuna çıkar. Cebrail, Hz. Peygamber'i Rabb'ine götürmeye gelir. Bu yolculukta ruh ve beden birlikte olarak, Kudüs'e, daha sonra da göklere yükselmiş ve Miraç hadisesi gerçekleşmiştir. Onlar bu yolculukta bütün gök katlarını birlikte geçmişlerdir. Fakat Sidre'ye gelince Cebrail orada kalmış, bundan sonraki yolculukta Peygamberimiz refref yaygısı üzerinde daha yükseklerle çıkmış, hicab perdelerini

geçmiş, kürsi, arş ve ruh âlemlerini aşmıştır. En sonunda da Kabe-kavseyin makamına ulaşmış; mekânsız, cihetsiz ve sıfatsız olarak Allah'ı görmüş ve onunla konuşmuştur. Sonra Kudüs'e, oradan da Ümmühani'nin evine dönmüştür. (Yavuz, 1999:248) Hz. Peygamber'in bütün peygamberlere imamlık yaparak kıldırıldığı namaz da yine Miraç yolculuğu sırasında emredilmiştir.

Burak dolanırdı yörelerimde
Mi'raca yol veren hız üssü idim
Bellidir kutsallığım şehir ismimden
Her yana nur saçan bir kürsü idim

Mescid-i Aksa, mümin kardeşlerinden uzaklaştırıldığını sezinler ve yaban ellerde yalnızlığın acısını hisseder. Şair bu uzaklaşmanın bedelini gözler önüne sermek ister. Kudüs'ten ayrılmak, dinler tarihinin hatıralarından uzaklaşmak ve köksüzlük tehlikesine yaklaşmak demektir. Bu olumsuz sonuçların farkında olan Mescid-i Aksa, İslâm'ın yeniden kendinde canlanması için Müslümanları, Kudüs'ün anlamı konusunda uyanışa davet eder:

Mescid-i Aksa'yı gördüm düşümdü
Götür Müslümana selam diyordu
Dayanamıyorum bu ayrılığa
Kucaklasın beni İslâm diyordu

Sezai Karakoç, dinler tarihinden bahsettiği *Hızır'la Kırk Saat* adlı şiirinin 32. bölümünde Miraç, Hz. İsa, Hz. Musa, Hz. Yusuf, Bünyamin, Hz. Dâvud, Hz. Eyyub, Hz. Lût, kutsal kaya gibi peygamberler, şahsiyetler ve olaylardan kesitler sunar. Sezai Karakoç, *Alınyazısı Saati* şiirinde Ortadoğu memleketlerindeki savaş ve yıkımlardan bahseder. Modern dönemin Müslüman şairleri, mümin kardeşlerinin Ortadoğu'da yaşadığı zulümlere sessiz kalmamış, kalemleriyle tüm dünyaya mazlumların sesini duyurmaya çalışmışlardır. Karakoç aşağıdaki şiirinde Ortadoğu'daki tehlikeli gidişata dikkat çeker ve sırasıyla bütün Ortadoğu memleketlerinin durumunu ele alır. Kudüs'ün anlatıldığı bölümde şair, Kudüs'ün Osmanlı'nın elinden çıkışını anımsar. Kudüs, 1917'de Osmanlılar'dan alınarak İngilizlerin eline geçmiştir. Şair, bu durumu Osmanlı Devleti için bir zayıflık olarak yorumlar. Osmanlı, bütün varlığıyla Kudüs'ten çekilirken âdeta bu zaafın mahcupluğunu hissetmekte, Müslüman kardeşlerinin bakışlarındaki hayal kırıklığının yakıcılığından bir an önce uzaklaşmayı ve bu şehri her yönüyle unutmayı istemesine kaçmaktadırlar:

Ve Kudüs'ü terk ettiğin o ikinci
Birinci Cihan Harbi günü vakti
Kan sızdırıyor kaburga kemikleri
Karlı dağlardan indirdiğin atların(s.628)

Kudüs ise işgalin bütün yıkıcı tesirlerine maruz bırakılmıştır. Minareler susturulmuş, camiler maddî zarara uğratılmış, canlı-cansız bütün varlıklar söz konusu büyük acıya şahit olarak şehri terk etmek istemişlerdir. Çünkü şehir, özünü yitirmiştir. Kudüs'ün işgali, Kudüs'e dâir

kutsal hatıra ve olayların zihinlerdeki işgali demektir. Hz. İsa'nın ölülere diriltmesi başta olmak üzere Kudüs'e dâir mucizeler, Miraç'ın izini taşıyan kutsal kaya gibi unsurlar mânevî varlığını yitirir ve Kudüs'te var olmak istemezler. Eşya da âdeta insanî bir protesto sergileyerek bulunduğu yeri terk eder. Eşya, mekân ve ona değer katan insanla anlam kazanır. Ancak hafızasına saldırılan Kudüs'te bu unsurlar anlamını yitirir ve eşya boşlukta kalır:

Boşaltıyorlar işgal edilmiş bir şehri boşaltır gibi
Kaçıyorlar Lût şehrinde kaçır gibi
Tuz heykele dönüşmemek için Tanrı gazabıyla
Susmuş minarelerin azabıyla
Yıkılmış cami kubbelerinin ıstırapıyla
Ve şehit kemiklerinin bakışı bir başka bakış
Artık burada taş bile durmak istemez
Ve ay'ı görmek istemez zeytin ağaçları
Eğilerek selamlamazlar hilâli hürmaları
Artık ne Zekeriya ve ne İsa var
Sararmış bir tomar mı mucizeler
Ölümlerin dirilişi şifa veren kelimeler
Ve ne de Miraçtan bir iz
Yerden yükselen kaya(s.628)

Rivayete göre Hz. Peygamber'in Miraç hadisesi sırasında dünyanın yaratılan ilk varlığı olan Kutsal Kaya/Sahra Taşı da yerden yukarı yükselerek Hz. Peygamber'in peşinden gitmeye çalışır, ancak Hz. Peygamber, taşa eliyle işaret ederek onun yükselişini engeller ve kaya yerden yükseldiği için havada kalır. Hamile kadınlar Kaya'yı görünce çocuklarını düşürdükleri için sonradan kayanın etrafının doldurulduğu ve yerle bir gösterildiği rivayetleri vardır. "Ve Kudüs şehri. Gökte yapıp yere indirilen şehir" dizesiyle Kudüs'ün kutsallığına dikkat çeken Karakoç, kutsalın yerini gökyüzü olarak işaret eder. Böyle bir şehir, insan yapımı olamaz, olsa olsa bir "Tanrı şehri ve bütün insanlığın şehri" olabilir. Kudüs, insan sömürgecilerinin elinde bütün kutsallıklarından soyutlanmak istenmiş, aşağılık bir işgal sonrası "alçak" dünyanın diğer şehirleri gibi yere indirgenmek istenmiştir. Mânevî kıymetler, savaşın sert, demirden, çelikten, bakırdan yüzüyle karşılanmış ve maddenin esaretine girmiştir. Kudüs'ün en büyük kaybı da mânevîyatının maddeyle kuşatılmaya çalışılmasıdır. Şehri bu hale getirenler kuşkusuz merhametini ve insanlığını kaybetmiş, toprak ve mevki hırsına bürünmüş insanlardır. Şehirde insanî değerler bir yer yok edilmektedir. Öyle ki anneler gülle doğurmakta yeni doğan bebekler dünyaya gözlerini açar açmaz bomba ile hayatlarını yitirmektedirler. Kudüs halkı, insanlığın gözü önünde şiddete maruz bırakılarak binlerce yıllık topraklarını terk etmek mecburiyetinde bırakılırlar:

Ve Kudüs şehri. Artık yer şehri, toprak şehri.
Bakır yaprakların, çelik gövdelerin, acımasız yüreklerin.
Demir köklerin, tunçtan ve uranyumdan dalların.
Kurşundan çiçeklerin şehri.
Gülle kusuyor ana rahmi
Bomba parçalıyor beynini bebeğin.
Tanklar saldırıyor evlere bir anda ev yok tank var

Uçak var gök yok utanç var
Ve kime karşı bütün bunlar
Masum insanlara karşı
Binlerce yıl oturdukları yurttan kalmak isteyenlere karşı
(s.629)

Şiir, insanların nankörlüğünü, para ve mevki hırsıyla kararmış kalplerin sebep oldukları kötülükleri dile getirir. İsrailoğulları, geçmişte kendilerine uygulanan sürgün ve zulümlerden hiçbir ders almamışçasına zalimden değil mazlumdan öç almaya kalkmışlar, şehrin tüm mânevîyatını ve tarihini yok sayarcasına kutsal şehri, kendi istek ve inançlarına göre yeniden inşa etmek isteğine bürünmüşlerdir. Müslümanları yurtlarından sürmek isteyen İsrail, Batılı devletlerce desteklenir, Kudüs'ün imarında ve mânevîyatında önemli yeri olan Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Musa, Hz. Davud, kutsal kitaplar Tevrat ile Mezmurlar hafızalardan silinmek istenir. Bu durum, bugün, İslâm'ı yeryüzünden silmeye, tek bir din yaratmaya çalışan büyük dünya güçlerinin tuzaklarının bir parçası olarak da yorumlanmaya müsaittir:

Ve kim tarafından bütün bunlar
Roma'nın, Babil'in, Asur'un ve Firavunların
Ve nice milletlerin zulmünü görenler tarafından
Zalime olan öcünü mazlumdan almak
Zalim olmak ve en zalim olmak
Ve artık ne İbrahim ne Yakup ve ne Musa var
Tersinden okunan Tevrat hükümleri
Karaya boyanmış Mezmurlar(s.629)

Arap şair Nizar Kabbani'nin, *Gazaba Uğramış Şiirler ve Diğerleri* adlı kitabında yer alan *Şiir Duruşmasında* adlı şiirinde de Karakoç'un *Alınyazısı Saati*'nde dile getirildiği gibi bombalara, silahlara maruz bırakılan Filistin'den bahsedilir. Bombaların kuşattığı Filistin'de şairin sesini duyup da duyarsız kalanların Müslümanlara karşı işlenen büyük suçun günahını ve utancını paylaştıkları ifade edilir. Filistin için kurtuluş demek, Filistin'in tümüyle özgürlüğüne kavuşması demektir. Aksi takdirde mücadelenin devam ettiği dönemlerde sağ kalanlar büyük bir utancı yükünü hayat boyu sırtlarında yaşayacaklardır. Bu durumda kahramanlıklar da bir gösteriden ibaret kalacaktır. Kahramanlık gösterisinde gereken azmi ve îmanı gösteremeyenlerin yüzleri işledikleri suçun karşılığında kararmıştır. Yüzün kararması kalbin kararması sonucudur. İki yüzlü bir gösteriye dönüşen mücadele, Filistin'in bölüşülmesini hızlandırır:

Gürültüsüyle düşerken bombalar
Ölüyor şairin sağır kasideleri
Ne oluyor bize ki kınıyoruz Haziran'ı
Yoksa ortak değil miyiz günahta
Kurtulanlar kim? Hepimiz
Onun utancını taşıdıktan sonra
Kahramanlıklar... tiyatro aktörlüğü
Oyuncuların yüzleri ise kapkara(s.124)

Son yüzyıllarda dünyanın gözü önünde parçalanıp ve adaletsizce süren bir savaşta yalnız bırakılan Filistin, insanların tarihe ve zulme kayıtsızlığının da etkisiyle zayıflar ve İsrail'in ve Batılı ülkelerin hâkimiyet oyunlarına kurban edilir. Kabbani, "eğer tarihten ders alınsaydı Kudüs kaybolmazdı" der. Tarih, İslâm'ın her devirde düşmanlarının olduğunu gözler önüne serer. Hak ile bâtılın savaşı kıyamete kadar sürecektir. Müslümanların günümüzde uyanık ve güçlü bir tavır sergilemeleri gerekmektedir:

İsteyen istediği kadar alıyor
Filistin haraç mezat aralarında
Paramparça ülke ve gözyaşı ve kan
Çocukları kan veriyor onun parçalanmışlığına
Ne sağ var bizi koruyan ne sol
Hepimiz eşitiz bu bıçak sırtında
Okusaydık tarihi kaybolmazdı Kudüs(s.124-5)

Kabbani, *Gazaba Uğramış Şiirler ve Diğerleri* şiir kitabında yer alan *İsrail Duvarlarına Gerilla Bildirileri* şiirinde Filistin'e uygulanan vahşet karşısında dünyanın tepki göstereceği yerde işgal eylemlerini hayranlıkla izlediğini söyler. Bu süreçte Batı, sadece Müslüman değerlerinin çalınmasına değil, Hristiyanlık dinine ait kutsalların değersizleştirilmeye çalışılmasına da sessiz kalmıştır. Görülen odur ki, büyük devletler, üç semavi dinin kutsallarının korunmasına değil İsraililerin hak iddia ettikleri verimli toprakları işgal etmelerine aracı olurlar:

Bir vatan çaldınız siz
Çılgınca alkışladı dünya
Binlercesine el koydunuz evlerimizin
Sattınız çocuklarımızdan binlercesini
Simsarca alkışladı dünya
Kiliselere yağdı çaldınız
Mesih'i çaldınız Nâsıra'daki evinden
Çılgınca alkışladı dünya (s.94)

Arif Ay'ın *Şiirimin Şehirleri* adlı eseri, şairin İslâm coğrafyası konusundaki hassasiyetini çok çarpıcı bir şekilde ortaya koyar. İslâm medeniyetinin gelişim sürecinde mânevî ve kültürel değerleriyle belirleyici olmuş İstanbul, Semerkand, Şam, Kudüs, Buhara, Kahire, Mekke, Medine, Bağdat, Grozni ve Bosna gibi on bir şehir üzerine yazdığı şiirlerinde şair, bu şehirleri konuşarak duygu ve düşüncelerini etkili bir üslupla yansıtmayı başarır. Eserin en önemli bölümlerinden olan "*Kudüs Konuşuyor*"da Kudüs'ün İslâm tarihi içindeki aslî mânâsına göndermelerde bulunurken, Filistin halkına ızdırap çektiren Yahudi işgalcilerden hesap soran direnişçi bir ruh hâli ortaya koyar (Öztürk, 2017: 54). *Şiirimin Şehirleri* adlı kitapta yer alan *Kudüs Konuşuyor* şiirinde Arif Ay, öncelikle Kudüs'ün parlak geçmişinden örnekler sunar, Kudüs tarihinin önemli dönem ve tanınmış şahsiyetlerine yer verir(Harmanlı, 2013:245). *Kudüs Konuşuyor* şiiri beş bölüme ayrılır. İlk üç bölümde Kudüs'ün peygamberler tarihine beşiklik etmiş geçmişi vurgulanırken, son iki bölümde bu kutlu geçmişin kana bulanışı üzerinde durulur.

Dün ve bugün çatışması şiirin tüm bölümlerine yayılmıştır. Şiirin ilk bölümünde Kudüs kişileştirme yoluyla kendi tarihinden bahseder. Zeytindağı'nda Hz. Davut, Moab Dağları'nda Musa, sırtında çarmıhını taşıyan Hz. İsa ve Hz. İsa'nın son yemek masasının hatıraları hâlâ canlıdır. İkinci bölümde Hz. Peygamber ve Miraç hadisesi vurgulanır. Üçüncü bölümde Hz. Peygamber'in Kudüs için söylediği övgü dolu sözler alıntılanır: "Ey Kudüs! Allah'ın seçtiği toprak ve onun kullarının vatani! (...) Sana doğru inen çiğ taneleri bütün hastalıklara şifa getiriyor. Çünkü geldiği yer, Cennet'in bahçeleri". Dördüncü bölümde geçen "insanlığın çarpan kalbi vuruldu / insanın kendini gördüğü ayna / tuz buz" mısraları, Filistin'in yaşadığı işgali ve uğradığı yıkımı anlatır. Beşinci bölümde ise şehirde zulüm, kan ve kahr artmaktadır. Müslümanlar öldürülmekte, bombalar ve cinayetler şehrin gündemini oluşturmaktadır (Harmanlı, 2013:247-8):

I
Ben Kudüs
Konuştum ve sustum
Emanet olarak taşıdığım ilahi kelâmı
Sahibine sunmak için
Zeytindağı Davut'un mührü
Moab dağları Musa'nın mührü
Geçiyor Via Dolorosa'dan
Sırtında çarmıhıyla İsa
"Son Yemek" duruyor hâlâ(s.43)

Mescid-i Aksa'ya birçok kapıdan girilir. Bir de aşk yani gönül kapısı vardır. Bu şiirde de İslâm'ın en büyük mucizelerinden biri olan Miraç olayı hatırlatılır. Hz. Peygamber Miraç'ta Allah ile iki kaş arası yakınlık kadar Allah'a yaklaşmıştır. Bu nedenle şair "Bende yükseldi Aşk" der.

II
Ben Kudüs
Bana çok kapıdan girilir
Bir de aşk kapısından
O kapı kalp kapısı
O kapı gök kapısı
Mescid-i Aksa
İlk ve son durak
Bende yükseldi Burak
Bende yükseldi Aşk(s.44)

Kudüs, dinler tarihinde çok sayıda büyük olaylara, mucizelere şahitlik eden, diğer İslâm şehirlerinin kaderini paylaşan bir toplanma yeridir. Bu nedenle insanın dünyadaki macerasına ayna tutmaktadır. Ancak Kudüs'ün tarihi 20. yüzyıldan itibaren kan ve bombalarla beslenmekte, diğer Ortadoğu şehirlerinin uğrayacağı âkıbete yaklaşmaktadır:

V
Ben Kudüs
Şehr-i kadim
Uzun bir kışa erdim

Kubbetü's-Sahra'yla göğü çınlatır âhım
Kanla doldu mahzenlerim
Yahya'nın kanı
İsa'nın kanı (s.47)

...
Görmüyor musunuz beni diyor
Parçalanmış bebeğini bağrına basan anne(s. 47)

Bu zulmü gerçekleştirenler ise para ve toprak hırsına
bürünmüş, şeytanın esiri olan madde perestlerdir:

Kanlı dolarlar üstüne taht kuran
Meleği kovan
Şeytanı doyuran sofralar kuran
Emirler, şeyhler, krallar
Başınıza yıkılsın saraylarınızı
Batsın nasırlaşmış yüreğinize kuleleriniz(s.47)

Arap şair Adonis, *Kudüs Konçertosu* adlı kitabında yer alan *Yere Karşı Gök* şiirinde Kudüs'ün dinî tarihinden bahseder. Beytülmağdis'in kutsallığından örnekler verir. "İnsanlar Kudüs'e geliyor dünyanın çeşitli yörelerinden/Onun balçığından ve suyundan bitiyor insanlar" (s.20-3) dizeleriyle Kudüs'ün bir toplanma yeri olacağını söyleyerek bu konudaki rivayetlere gönderme yapar. Ancak Kudüs, bugün yıkıma ve işgale maruz kalmıştır. "Uluslararası hukuk nerde/onaylayamaz bunu/tersine suç sayar/Neden öyleyse sessiz kalıyor?/Sessiz tehcir ile işbirliği yapıyor olmalı, onun sesi olmalı yahut"(s.24) dizeleriyle hukuk ve insan haklarının Filistinli Müslümanlar için uygulanmadığından yakınır. Aslında bu yakınma makalede alıntılanmış bütün şiirlerde kendini göstermektedir:

Kudüs parçalanıyor ve yıkılıyor
Kutsal havuz tarihsel havuz,
Kadim şehir,
Batıdan Zeytin Dağının gözyaşları (s.24)

Adonis, şiirlerinde Kudüs'ün Müslümanlar için önemini dinî referanslarla ele alır. Büyük âlimlerin Kudüs hakkında kanaatlerini şöyle özetler: "Dediler ki: Müslümanın aklında ve hayalinde Kudüs ne yerdir ne gök-cennettir. Müslüman onun suretinde erimiştir: Varlığı kendi benliğinde değil bu suretin içinde bulunur. Onda kendi benliğinden çıkmış, dil içinde onun diline saçılmıştır. Onun hakkındaki sözü kendi benliğinden sâdır olmaz. Bu suretten sâdır olur ama kendi diliyle. Kuşkusuz bu suret-konuşan bir hayaldir" (s. 29).

Suretler bölümünde şair, Kutsal kentin harap edilmesinden duyduğu üzüntüyü büyük bir ızdırapla ifade eder. Şehrin kutsal değerleri ayaklar altında alınmış ve aşağılanmıştır. Bu tahakkümün ve şiddetin nedeni melekler ve şeytanlar arasındaki çatışma, gökyüzüyle para arasındaki sözleşmedir. Kudüs'e göz koyanlar, kutsal olanı alçaltmayı göze almışlardır. Görülmektedir ki iyi ile kötünün ezelden gelen mücadelesinde bazıları ait olduğu yere ihanet ederek kötünün, yani maddenin, paranın tarafına geçmişlerdir.

Nasıl af dileriz ayaklarımızla çiğnediğimiz, bu kentin kırıkları
Çevresinde yatan bir gülden?
Kesilmiş yollar kan sızdıran kitaplar balçığın içinde
Dilin ağzının bize anlatamayacağı bir çılgılık (s.65).

3.2. Kudüs'ün Kurtuluşu için Direniş

Filistin halkı İsrail'in toprak işgallerine, saldırılarına karşı koyabilmek için çeşitli örgütlenmeler (Fidaiyun, FKÖ ve el-Fetih dışında Filistin Özgürlük Halk Cephesi, Filistin Özgürlük Demokratik Cephesi) içerisine girmiş, ancak her defasında İsrail'in orantısız tedbir ve güç kullanımı ile karşılaşmıştır. Bu çerçevede Filistin direnişi, İsrail tarafından çok geniş olarak tanımlanmış, işgale karşı olabilecek her tür hareket ve eyleme (Filistin bayrağı sallamak, sivil itaatsizlik, bildiri dağıtmak, gösteri, grev vs.) sert karşılık verilmiştir. Çoğu zaman misilleme, toplu cezalandırma ve caydırıcılık yöntemleri kullanılmış, Filistinlilerin siyasi ve askeri olarak organize olmalarına engel olunmuştur. Filistinli eylemcilerin gerilla faaliyetini direniş yolu olarak benimsemelerinden sonra İsrail, sınırlarında ve içte büyük katliamlara sebep olan silahlı faaliyetlere girişmiştir (Balpınar, 2011: 51). Filistin halkı günümüze kadar süren çocuğundan yaşlısına bütün tutuklamalara, mahkeme edilmeden hapse atılmalara, sürgünlerin, işkencenin, cezalandırıcı ev yıkımlarının ve kalabalığa karşı gerçek mermilerin kullanılmasının rutin haline gelmesine rağmen direnişi İsrail'e karşı bir ayaklanma ve tepki olarak sürdürmeyi devam ettirmiştir (Balpınar, 2011: 74). Günümüzde Kudüs'ün İsrail'in başkenti olduğunu kabul ve ilân Amerika'nın eylemlerine ve İsrail'in zulmüne çocuk, kadın, genç, yaşlı Filistin halk ellerindeki bayrak ve taşları, kucaklarında çocukları ile direnmeye devam etmekte, büyük devletler ise bu hali şımarık ve zalim bir çocuğa benzeyen İsrail'in pervasızlığı ve kayıtsızlığına karşın sessizce izlemektedirler.

Sezai Karakoç'un, *Alınyazısı Saati* şiirinde binlerce yıl el değiştiren, yıkılan, yeniden inşa edilen Kudüs, kişileştirme yoluyla göğe yükselen, Allah'tan çare bekleyen bir insana benzetilir. Allah, Müslümanlara insanı öldürmekten daha büyük suç olan fitne ve fesada karşı sonuna kadar savaşmayı emreder. Bugün de tüm Müslümanların isteği Kudüs'ün yeniden Müslümanların kalbine yani gerçek yerine kavuşmasıdır. Bu uğurda binlerce insan canını vermiş, binlercesi sessiz direnişini yılmadan devam ettirmiştir. Hakikatini yüklenen Kudüs'e Allah'tan direniş hükmü verilir:

Hüküm ki:
Haksız yere bir insanı öldüren bütün insanlığı öldürmüş gibidir

Ve haksız yere insan öldürenin cezası ölüm
Ve fitne, Arzı fesada verme, daha büyük suç adam öldürmekten

Fitne bastırılıncaya kadar savaşın!

Yeryüzünden fesat kalkıncaya kadar
Ey insanlık, ey insanlar
Ey gündüzden daha gündüz,
Hakikatten daha hakikat
Müslümanlar(s.630).

Karakoç'un şiirinde bahsettiği direnişi Zarifoğlu, *Şiirler* kitabında yer alan? *Soru İşaretlerinden Biri* adlı şiirinde devam ettirir. Şaire göre Kudüs'e duyulan iman ve sevgi her türlü zulmün, şiddetin üstesinden gelecek kadar büyüktür. Zarifoğlu, Müslüman direnişçileri uyandırmak ve birliğe yöneltmek için içlerinde var olan gücü hatırlatan ifadelerle şiirine başlar. Ancak 20. yüzyılda haklı direnişi engelleyen korku ya da para sevgisi Müslümanların imtihanı haline gelir. Şair, bu durumdan rahatsız ve şikâyetçidir:

Dikilsen dağların ötesini tutar elin
Bir iki tank çer çöp gözüne olmuştur perde
Petrol ya da banker sellerinde boğuluyorsun
Külçe külçe dolar ya da sefalet secden olacak yerde(s.386)

Şair, müminleri vatan topraklarını savunmaya, bu yolda şehit olmaya çağırır. Her mümin kulun Kudüs'e dâir görevi vardır. Gerek haksız işgal ve saldırıya karşı ölümü göğüslenerek karşı koymak gerekse bütün dünyayı bu mücadelede Müslüman tarafına çekecek isyanı başlatmak bu imtihanın en önemli dönüm noktalarındandır. Şaire göre, Müslüman, inancına ve değerlerine sahip çıkma yolunda yalnız değildir. Bütün varlığın sahibi, en büyük güç olan Allah, bu yolda Müslümanlarla birlikte:

Filistin bir sınav kâğıdı
Her mümin kulun önünde
De gerçeği yaz; hakikat şehitliğe koşmaktır
De isyan çağır yolun açılır cennet köşelerine(s.386)

Zarifoğlu, *Şiirler* kitabında yer alan *Daralan Vakitler* adlı şiirinde de Müslümanların Kudüs ve Filistin işgaline karşı direnmesinin gerekliliğini dile getirir; şair, birliğin umudu arttıracağına inanır. Çünkü umut varsa yaşam vardır. Ancak Zarifoğlu yukarıdaki şiirde olduğu gibi burada da Müslümanların cihat ve cenkten uzaklaşarak ellerindeki kutsallarını ve vatan toprağını yitirdiklerini ifade eder. Sezai Karakoç ile Cahit Zarifoğlu'nun şiirlerinde ortak olan düşüncelerden biri de madde uğruna mânevi değerlerin yitirilmesine göz yumulmasıdır:

Farzet körsün olabilir
Elele tut
Taş al ve at
Kâfiri bulur
Hani ceylanların
Hani cihat marşın
Bir yumruk harbinden nasıl kaçtın
En arka safta bile kalmadın
Cengi attın dünyaya daldın(s.385)

Nizar Kabbani'nin *İsrail'in Duvarlarına Gerilla Bildirileri* adlı şiiri, direnişle başlar. Şair, şiirin sonuna kadar bu direniş gücünü diri tutmaya çalışır. Kabbani, Filistin'de direnişi yeniden doğuşla özdeşleştirir. Ayrıca Kabbani'nin Filistin'e dâir şiirlerinde direniş ve umut el ele işlenir. Müslümanların hem dinî hem de dünyevî yurtları Filistin'i, terk etmeme konusunda kararlı ve ısrarlı davranmalarının zaferle sonuçlanacağını ifade eder. Yaratılışın başlangıcından itibaren Filistin'de can bulan insanlar, kimliklerini yitirmemek adına büyük bir inancı temsil ederler:

Bizim halkımızı asla
Döndüremeyeceksiniz Kızılderili halkına.
Biz burada kalacağız
Bileklerine çiçekten bilezikler
Takılan bu toprakta.
Burası bizim yurdumuz
Ömrün şafağından beri buradayız(s.90)

Kabbani, *İsrail Duvarlarına Gerilla Bildirileri* şiirinin genelinde Filistinliler olarak mücadele edeceklerini ve Kudüs'e yaptıkları zulmü misliyle ödeteceklerini söyler. Büyük İslâm kahramanı Halid Bin Velid gibi kahramanların tükenmeyeceğini, onun yerine Amr'ın geleceğini söyler. Yok edilen, kana bulanmış bütün değerler, yerini değerini yeniden elde ederek muhafaza eden hazinelere bırakacaktır. Gül ve reyhan ikilemi gibi güzel kokulu bitkiler İslâm'ın değerlerini temsil eder:

Zafer sarhoşluğuna kapılmayın sakın
Halid'i öldürdüyseniz Amr gelecek
Verde'nin/Gül'ün kanını döktüyseniz
İtir/Reyhan kalacak!" (s.90-1)

....
Dikkat edin!..
Dikkat edin!..
Pençeleri var nurdan direklerin
On gözü var pencerelerin
Ölüm sizi bekliyor
Her geçen bakışta, her belde" (s.92)

Filistinli şair Mahmud Derviş, İsrail zulmüne direndiği için ömrünü sürgün ve hapislerde geçirmiştir. Kendisi şiiriyle İsrail zulmüne direnebileceğini ve Filistin'de bir devrim gerçekleştirebileceğini savunur. Bu nedenle de direniş şairi olarak tanınır. Toplumcu bir devrim için şiirini halkın anlayacağını seviyede yazmaya dikkat eder:

Şair yoldaşlarım!
Yeni bir dünyadayız.
Giden gitti, kim yazarsa şiir,
Rüzgar ve atom çağında
Yaratır enbiyalar.
....

Ey kız kardeşim! Yirmi yıldır biz,
Şiir yazmıyoruz.
Fakat direniyor, savaşıyoruz.

....
Şiirlerimiz renksiz,
Tatsız ve sessiz
Eğer taşımazsa bir evden diğerine kandil.
Eğer anlamazsa halk manasını,
En iyisi onu savuralım.
Ve biz sessizliğe bürünelim (Akşit, 2016: 17).

Nuri Pakdil'in *Âraf* ve *Kudüsler ve Anneler* şiirlerinde umut ile direniş fikri birleştirilmiştir:

II
Konuşma sırası geldi mi bana anne
Ortadoğu çocuğu değil miyim anne
Düşünüyorum o halde savaşacağım anne(s.20)
....
Savaş benim arkadaşım anne
Durmadan direniş anıtları dikiyoruz her
Santimetre karesine Ortadoğu'nun(s.21)

Şair, Ortadoğu'nun bölünmesini engellemek adına çocukların küçük yaşta savaşmayı benimsemek zorunda kalmalarından bahseder. Ortadoğu'da çocuk olmak demek, küçük yaşta büyük bir direniş sergilemek demektir. Bu mücadele Müslümanların atası Hz. İbrahim'in müşriklerin tapıkları putları kırmasıyla özdeşir. Çocuklar, İslâm'ın geleceği için bugünün putları olan İsrail'in ve Batılı devletlerin sömürge ve işgal politikalarına son vereceklerdir. Nasıl ki Hz. İbrahim'in açtığı yolda nice İbrahimler yetişti ise çocuklar da yarımın umudunu, büyük gücünü temsil etmektedir:

Bölünemez Ortadoğu
sınır
taşlarıyla(s.22)

....
parmaklarımız kabardı bir geyik karnı oluverdi
ileride görüyoruz putu kıran İbrahim'i
bizi yanına çağırın İbrahim'i
bizi özgür eden
putu kıran özgür eden
hep o ateşte yanmayan güçlü İbrahim
çoğaldılar
birbirlerine destek olup
daha çoğaldılar(s.24)

Metin Önal Mengüşoğlu, Filistinli Çocuklar adlı şiirinde, direnişi ve ölümü çoğul kılarak anlatır:

Küçük canlarınızı telef etse de
Düşman
Ve mahzun bakışlarınız yere
Binlerce yıldız ekse de
Su yerine kan aksa da
Çeşmelerinizden
Siz yine benim
Kalbimde
Saklısınız
Çocuklar (Emre, 2016: 94)

3.3. Kudüs'ün Kurtuluşuna Dâir Umud

Kudüs'ü konu alan şiirlerde direnişin umudu da birlikte getirdiği görülmektedir. Nizar Kabbani *Kudüs* şiirinde işgal, direniş temalarının yanında umuda yer verir. Kudüs'ün kurtuluşu gerçekleşecektir. "Sevgilim" diye hitap edilen Kudüs'le birlikte İncil de Kur'an da kurtulacak, semavi dinlerin kutsal unsurları özgürlüğe kavuşacak, insanlık yeniden dirilecektir. Kudüs demek, dirilmek, arınmak, savaşmak, inanmak ve sevmek demektir. Kutsal şehrin tüm unsurlarıyla kurtuluşu ise Müslümanlardan beklenmektedir:

Kim siler kanları duvar taşlarından
İncil'i kim kurtarır
Kur'ân'ı kim kurtarır
Kim kurtarır İsa'yı, İsa'yı öldürenlerden
İnsanı kim kurtarır (s.110)

Şiirde, Kudüs'e ait değerlerden barışın sembelleri, limon ağaçları ve zeytin ağaçlarından söz edilir. Dünya barış simgesi haline gelen güvercin ve zeytin dalı da Kudüs'ün tarihiyle ve Hz. Nuh'un gemisiyle ilgilidir. Rivayete göre Hz. Nuh, suların çekilip çekilmediğini anlamak için güvercini gemiden havalandırır. Güvercin bir zaman sonra ağzında zeytin dalıyla geldiğinde dünyada suların çekildiği anlaşılır. Güvercinin ağzındaki zeytin dalı, Kudüs'e ve verimli topraklara aittir. Bu rivayete telmihte bulunan yapan şair, "Dönüyor giden güvercinler gene" demektir. Teslimiyet makamında olan Hz. İbrahim ile oğlu Hz. İsmail'e telmih yapılarak "Babalarla oğullar buluşuyor" diyen şair, gelecekte Kudüs'te yeniden hayatın başlayacağına, canlılık, huzur ve güvenliğin ifadesi olan çocukların oyun seslerinin yeniden duyulacağına, böylece tüm insanlığın dirileceğine inanmak ister. Bu inanç, Kudüs'ün asla unutulmayacağını her Müslümanın kalbinde yaşatılan bir ideal olacağını da gösterir. Kudüs, şimdi yabancı ve hain unsurların kısıp altındadır, nitekim Allah'ın isteği ve yardımı ile geçmişte olduğu gibi yeniden gerçek özgürlüğüne kavuşacaktır:

Yarın çiçek açacak limon ağaçları
Açılıyor yeşil sümbüller zeytinler
Gülüyor gözler
Dönüyor giden güvercinler gene
Tertemiz masmavi göklere
Dönüyor çocuklar oyunlarına
Babalarla oğullar buluşuyor
Senin çiçekli tepelerinde
Ey zeytin ülkesi ey selam ülkesi (s.110)

Nizar Kabbani, *İsrail Duvarlarına Gerilla Bildirileri* adlı şiirinde bilinçlerden Filistin'in yeniden özgürleşeceğine duyulan inancın silinmesinin mümkün olmadığını ifade eder. Kabbani, bilinçlerin hep diri kalmasını, ağaçların canlı unsuru olan köklerine benzetir ve bir gün ağacın köklerinin yeniden filizleneceğine inanır. Şaire göre Filistin, ilk fırsatta yabancı unsurlardan arındırılacak ve

gerçek sahipleri olan Müslüman Arapların eline geçecektir:

Ey İsrailoğulları, gurura kapılmayınız
Saatlerin akrepleri durduysa da dönmesi lazım
Yeryüzünü gasp etmeniz korkutmuyor bizi
Kartalların kanatlarından düşen tüy
Uzun susuzluk korkutmuyor bizi
Kayaların kalbinde hep kalacak su
Orduları bozguna uğrattınız ama
Bilinçleri yenemediniz
Tepelerinden kestiniz ağaçları,
Kökleri kaldı... (s.90)

İsrail Duvarlarına Gerilla Bildirileri şiirinde şair, gelecekte ümitlidir ve bugün hüznü olan, acı çeken çocukların yarın büyük bir mücadeleye dönüşebileceklerine inanır:

Hüznün çocukları var, büyüyecekler
Uzun acının çocukları var, büyüyecekler
...
İşte onların hepsi
Bir an gelecek, bir an gelecek
Filistin'in bütün kapılarından girecekler. (s.96)

Kabbani, Kudüs'ün kurtuluşuna dâir umudunu Kur'ân'da ve Kutsal Kitap'ta konuyla ilgili bahislere dayandırır. Allah, Bakara Sûresi'nde İsrailoğullarının nankörlüğünden, vefasızlığından ve sevgisizliğinden bahseder. Şair, Arapların daha da güçlenerek, büyüyerek, bilinçlenerek Filistin'i geri alacaklarına inanır. İsrailoğullarının nankörlüğüne ve yenileceklerine dâir Kutsal Kitap'tan alıntılar yapan şair, Filistinli Müslümanların Allah'tan aldıkları güçle topraklarına yayılan İsrailoğullarını tamamen çıkaracaklarına duyduğu güveni ifade eder:

Allah'ın yüce kitabında buyrulmuştur:
Mısır'dan çıkarılacağınız sizin
Çölde kalacağınız
Acıkacağınız susayacağınız
Rabbini bırakıp buzağıya tapacağınız
Ve Allah'ın size olan nimetlerine
Nankörlük edeceğiniz...
Adamlarımızın taşıdığı bildirimlerde
Allah'ın buyurduğuna
Son iki satır ekledik:
"Golan tepelerinden çıkarılacaksınız..."
"Ürdün kıyısından çıkarılacaksınız..."
"Silah zoruyla çıkarılacaksınız..."(s. 96-7)

Filistinli, sabırla yıllarca kurtuluş ümidini beklerken gün geldiğinde at ve tüfek gibi savaş araçlarını hazırlayarak kendilerine ait olanı alacaklardır:

Atını ahırından çıkardığı
Mahzene atılmış tüfeğini yağladığı
Zaman o

Hesap sormaya da başlamış olacak... (s.99)

Mahmud Derviş, Yahudi halkının yaşadığı Babil sürgününden sonra ülkelerine dönmesi gibi Filistin halkının da Kudüs'e döneceğini ümit eder:

Ey Babil'in çocukları!
Ey tutsak doğanlar!
Yakında Kudüs'e döneceksiniz.
Yakında büyüyeceksiniz.
Yakında geçmişin hafızasından buğdayı hasat edeceksiniz.
Yakında gözyaşı başak olur.
Ey Babil'in çocukları!
Yakında Kudüs'e döneceksiniz.
Yakında büyüyeceksiniz.
Yakında, çok yakında.
Haleluya, Haleluya (Akşit, 2016: 29-30)

Arif Ay'ın *Güne Doğan Koşu* adlı kitabında yer alan *Filistin* şiiri 20. yüzyılın başından beri devam eden Filistin işgalini konu alır. Şair, Ortadoğu'daki büyük yangına dikkat çeker. Kudüs'e Filistin'e uzaktan bakmak şaire büyük acı verir. Yine de şair, Filistin halkıyla aynı acıyı, direnişi ve umudu paylaşmaktadır. Çocukların taş atması direnişi temsil eder. İlerde bu çocuklar büyüdüklerinde direniş ve umut duygularıyla vatanları için savaşmaktan kaçınmayacaklardır:

Ölüp ölüp dirilmekteyim
Acıların da sabah serinliği vardır elbet
Açılırken pencere umuda ve bahara
Filistinli çocukların taş atan eliyim (s.493)

Şair, tüm Müslümanların duygularını temsil eder. Şairin isteği, Kudüs'te, Kudüs'ün yeniden Müslümanların eline geçmesi için taş atan ellerden biri olmaktır. Kudüs, Bağdat, Semerkant, Buhara, geçmiş dönemlerin büyük İslâm merkezleri iken şimdi eski güçlü, şaşaalı günlerinden uzaklaşmışlardır. Ancak Kudüs için umudunu yitirmek istemeyen şair, Kudüs'e varmayı, kurtuluş için bir adım atmak olarak görür:

Hasret kasırgasıdır ruhumu alt üst eden
Sevgilim Kudüs, Bağdat, Semerkant, Buhara
Yenişehir'de akşam kerahat vakti
Dilimde eski Mısır şiirinden bir dize;
"Başımı alıp Filistin'e mi gitsem?"
Kudüs'te en son tren ne zaman kalktı bir bilsem (s.493)

Pakdil'in sanatında Kudüs imgesinin en somut ve simge hâlini *Anneler ve Kudüsler* (Pakdil, 2014) şiirinde görmekteyiz. *Anneler ve Kudüsler* şiiri ilk defa *Edebiyat Dergisi*'nin Ocak 1972 tarihli sayısında Ebubekir Son umut müstear ismiyle yayınlanmaya başlanmıştır. Şiirin yayınlandığı dönemin politik gelişmeleri hatırlandığında, Altı Gün Savaşları olarak anılan Arap-İsrail mücadelesinin Müslümanların yenilgisiyle sonuçlandığı ağır bir psikolojik ortam söz konusudur. Müslümanların bir kez daha yenilgi ve utanç sarmalına bulanmışlığının anlatıldığı

şiiirin odağında, her şeye rağmen umut ve direnişin yankısı dizelere dökülmüştür (Öztürk, 2017: 53) Nuri Pakdil'e göre "uyanış" da bir gün Ortadoğu'dan başlayacak ve daha sonra tüm Afrika'yı da etkileyerek yeryüzünün her tarafında yayılacaktır. Kudüs ise bu uyanışın ve aynı zamanda sınırları kaldırılmış "birleşik Ortadoğu'nun âdeta merkezi, mihenk taşıdır" (Emre, 2016: 50). Nuri Pakdil, *Anneler ve Kudüsler* şiirinde Ortadoğu'nun acısına ortak olan diğer şairler gibi Kudüs'ün kurtuluşunda umudunu çocuklara bağlar. Onlar geleceğin temsilcisi olarak İslâm'ın üçüncü önemli şehrine sahip çıkacak, işgalin dağıttığı birliği ve düzeni yeniden kuracaklardır. Şiirde çocukların gözleri kiraz, parmakları ise silaha benzetilir. Şahadet parmaklarıyla bu haksızlığa dur diyecek olanlar bu genç bilinçlerdir:

El-aksâ bilir ki
Çocuk koyacak o taşı
Ki biraz kirazdır ki biraz silahtır
Çocukların
Gözleri
Parmaklar (s.71-2)

Çocukların yüzlerinin gülmesi ya da şairin deyimiyile ışması, El-Aksa'nın kurtulacağına müjdesidir. Umud duygusunun Kudüs konulu şiirlerde çocukla özdeşleştirilmesi, İslâm'ın yeniden ayağa kalkacağına duyulan inancı temsil etmektedir. Çocuklar, babanın getirdiği "Kudüs'ü özümleyen ekmeği" yiyerek güçlenecek ve İslâm adına cihada çıkacaklardır. Burada "Kudüs'ü özümleyen ekmeği" deyimiyile İslâm bilinci ve imanı kast edilmektedir. Babalar, çocuklarını bu bilinç ve imanı aşılacak şekilde yetiştirdiği takdirde umut edilen şey gerçek olacaktır:

Getirince baba
Kudüs'ü özümleyen ekmeği
Yeniler anne andını
Kirazın ve silahın üstüne(s.72)
....
Ağıt yakışmaz
Şiire ve çocuk yüzlerine
Ki çocuk yüzleridir getirir bizlere
Gereğini bağımsızlığın
İlerler zaman
Kudüs koşusunda
Ancak anlar
Çocukların dâim önde olduklarını (s.72-3)

4. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Modern şiirlerde Kudüs temasının Filistin, hatta Ortadoğu coğrafyalarıyla birlikte ele alındığını görmekteyiz. Ortadoğu'nun yaşadığı parçalanmaya kayıtsız kalamayan ve İslâm'ı bir dava olarak benimseyen Müslüman şairler, şiirlerinde Ortadoğu'nun acısına hem şahit hem ortak olur. Kimi zaman da şiirlerini bir propaganda aracına dönüştürerek bu zulme duyarsız kalanları uyandırmayı ve direniş gücünü, umudunu aşılamaı amaç edinirler. Sezai

Karakoç, Nuri Pakdil, Cahit Zarifoğlu, M. Akif İnan, Arif Ay, Nizar Kabbani, Mahmud Derviş, Adonis gibi şairlerin geneli şiirlerinde öncelikle Kudüs'ün dinler tarihindeki yerini anlatır, Filistin ve Kudüs'ün uğradığı işgali, Filistin halkının bombalar, güller altında yok edilmeye çalışıldığını tüm dünyaya duyurmak ister. Vahşet, ölüm, hırs, riya, mücadele, ihanet ve kan dolu sahneler gözler önüne serilir. Bu zulüm ve vahşet içerikli tabloların oluşmasında çıkarlarına düşkün, toprak, para ve mevki hırsıyla gözleri dönmüş iki yüzlü Müslümanların da payları olduğu dile getirilir. Ayrıca bu sahnelerin bir daha yaşanmaması adına şiirlerde dile getirilen tarih aracılığıyla ders alınması istenir. Şairler, çocukların başlatacağı direniş ve bu direniş gücünün Müslüman âlemine getireceği umudu samimî bir inanç ve benzer ifadelerle dile getirirler. Bu direniş daha çok zihinlerde yerleşen İslâm, vatan ve Kudüs bilincidir. Bugün ellerine taş alan çocuklar yarın silahlarla büyük bir direnişe geçeceklerdir. İşte bu direniş, gelecekte Kudüs'ün yeniden Müslümanların eline geçeceği, lanetlenen İsrailoğullarının Filistin topraklarından çıkarılacağına dâir umudu beraberinde getirir.

KAYNAKÇA

- [1] Adonis. (2014). Kudüs Konçertosu, İstanbul: YKY.
- [2] Armaoğlu, Fahir. (1994). Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- [3] Atay, Falih Rıfkı. (t.y). Zeytindağı, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- [4] Ay, Arif. (2015). Güne Doğan Koşu, Ankara: Hece Yayınları.
- [5] Ay, Arif.(2012). Şiirim Şehirleri. (2.bs). İstanbul: Okur Kitaplığı.
- [6] Cleveland, William L.(2008). Modern Ortadoğu Tarihi, Türkçesi: Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- [7] Emre, Ali. (2016). Şiirimizde Ortadoğu, İstanbul: Temmuz Yayınları.
- [8] Evliya Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz: Seyit Ali Kahraman, 9. Kitap, 2. Cilt, İstanbul: YKY
- [9] İnan, Akif,
<http://www.mehmetakifinan.com/portfolio/mescidi-aksa/>
- [10] Kabbani, Nizar. (2014). Gazaba Uğramış Şiirler. (2.bs). İstanbul: İz Yayıncılık.
- [11] Kabbani, Nizar. (2003). Seninle Evlendim Ey Özgürlük, İstanbul: Kaknüs Yayıncılık.
- [12] Karakoç, Sezai.(2010).Gündoğmadan. (9.bs). İstanbul: Diriliş Yayınları.
- [13] Kudüs, Tarihi Belge. (1988). İslâm Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, Suudi Arabia.
- [14] Montefiore, SimonSebag. (2016). Kudüs, Bir Şehrin Biyografisi, Çeviren: Cem Demirkan, İstanbul: Pegasus Yayınları,
- [15] Öke, Mim Kemal. (2002). Filistin Sorunu. (4. Bs). İstanbul: Ufuk Yayınları
- [16] Pakdil, Nuri. (2015). Anneler ve Kudüsler. (4.bs.). Ankara: Edebiyat Dergisi Yayınları.

[17] Uğurluel, Talha. (2016). Arzın Kapısı Kudüs, Mescid-i Aksa, İstanbul: Timaş Yayınları.

[18] Zarifoğlu, Cahit. (2010). Şiirler. (7.bs). İstanbul: Beyan Yayınları.

Tezler

[19] Ay, Rahim. (1997). “Kudüs Şehri Siyasi Tarihi (Başlangıcından M.S 135’ kadar) ve Üç Kutsal Dindeki Önemi”, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. M.Fatih KESLER, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.

[20] Balpınar, Zafer. (2011). “İsrail-Filistin Çatışması: İsrail’in Filistinlilere Yönelik Güvenlik Politikasında Devamlılık ve Değişim(1948-2008)”, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Beril DEDEOĞLU, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı.

[21] Mert, Rabia. (2017). “Tarihsel, Mitolojik ve Dinsel Bağlamda Kutsal Bir Mekân Olarak Kudüs”, Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Cengiz Batuk, Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.

[22] Şehirli, Tuba Nur. (2010). “Ana Hatları ile Modern Filistin Şiiri ve Mahmûd Dervîş: Hayatı, Eserleri ve Şiirlerindeki Temel Kavramlar, YL Tezi, Danışman: Prof. Dr. [24] [24] Mustafa KILIÇLI, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı

Makaleler

[23] Akşit, Eyüp. (2016). “Mahmud Dervîş’in Şiirinde Evreler I”, Mizanü’l-Hak İslâmî İlimler Dergisi, S.3, s. 13-36.

[24] Harmancı, Abdullah. (2013), “*Arif Ay Şiirinde Şehir Algısı*”, TheJournal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science Volume 6 Issue 8, p. 241-252, October 2013

[25] Harman, Ömer Faruk, (2002). “Kudüs” maddesi, C: 26, Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s.323-327.

[26] El-Khatip, Abdullah. (2004). “Kur’ân’da Kudüs”, Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9:1, s.109-114.

[27] Örenç, Aşır. (2016). “Kudüs ve Mescid-i Aksa’nın Faziletine Dâir Hadisler ve Yorumu”, Türk-İslâm Medeniyeti, Akademik Araştırmalar Dergisi, Yıl: 11, S: 22, s.133-150.

[28] Öztürk, Mustafa.(2017), “*Türk Edebiyatında Kudüs Teması*”Journal of Islamic Jerusalem Studies, 2017, 17(2): 39-57

[29] Yavuz, Kemal. (1999). “*Anadolu’da Başlayan Türk Edebiyatında Görülen İlk Miraçnameler: Aşık Paşa ve Miraçnamesi*”, İlmî Araştırmalar 8, İstanbul, s.247-266,